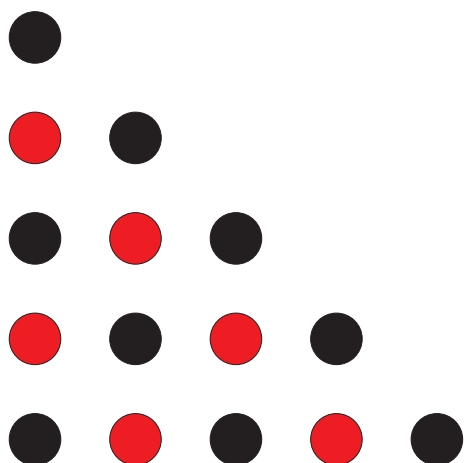

Slovenski etnografski muzej
Osebne razstave obiskovalcev: Moje življenje, moj svet

Nevenka Grušovnik Brajdič
Moje življenje, moj svet

Ljubljana, april 2014

JAZ, MI IN DRUGI
podobe mojega sveta

Mladost

Življenje v dvoje

Počitnice
Zima
Nesreča
Upokojitev
Bolezen
Slovo
Žalovanje

Skrb za druge

Prijateljstvo z Mašo

Počitnice v Sv. Ivanu

Zlata dekleta
Rehabilitacija in nega
Gospodinjstvo
Bolezni in nezgode
 Po pomoč v zdravstveni dom
 Vanda je preveč poskočna
 Polomljena rebra
Skrb za vrt in rožice
Opazovanje živali
Družabno življenje
Spomini
Še zadnjič vse tri skupaj
Maša se poslavlja od morja

Srečanja v Ljubljani

Mašin rojstni dan
Vanda na obisku pri prijateljici
Slovo

Vanda

Prvi izleti
Izlet na Slivnico
Skok v Belo krajino
Grad Turja
Grad Bogenšperk
Sprehodi po Ljubljani
Vožnja po Ljubljani
Z vzpenjačo na Grad
Bohinj
V domu
Demenca

Moji interesi

Univerza za tretje življenjsko obdobje
Geografija
Zaupni telefon
Fotografija

Moje ustvarjanje

Belokranjska pisanica
Delavnice in razstave

Še nekaj o Beli krajini

Belokranjska anekdota

Za konec

Dr. Maca Jogan: Od rdečih sandalov do pisanic

*Upanje je čudovita stvar,
včasih nas upogne, tudi udari,
a redko zlomi.*

Mladost

Že kot majhna punčka sem začela spoznavati svet in kmalu ugotovila, da ni tako čudovit, kot sem mislila.

S sedmimi leti sem prestopila prag osnovne šole. Zelo dobro se spominjam prvega šolskega dne. Spremljala me je mama. Spominjam se, da smo dobili čudovite rogljičke, ki jih je spekel moj oče. Po poklicu je bil pek in je imel službo. Nanj sem bila zelo ponosna. Kmalu je oče zelo zbolel. Odpeljali so ga v bolnišnico, od koder se ni več vrnil. Bil je čas pomladi. Sprehajala sem se po zelenih travnikih, nabirala cvetlice in mu jih nosila na grob. To je bilo moje prvo srečanje s smrtjo. Očeta sem v otroštvu zelo pogrešala.

Mama je ostala z dvema hčerkama brez denarja, brez službe in z velikim dolgom. Prevoz očeta iz Ljubljane do doma je bil zelo drag. Minilo je več kot eno leto, preden je mama dobila službo v tovarni. Tam je delala skoraj tri desetletja. Odplačala je dolg in skrbela za naju s sestro. Povabila je najino staro mamo, da je prišla k nam živeti. Nekaj let je bila pri nas, in ko je onemogla, jo je k sebi vzel mamin brat.

Mama je bila zelo skrbna. Vedno sva bili urejeni. Spominjam se lepega dogodka. Bližala se je velika noč, v izložbah trgovin so bila razstavljeni pomladanska oblačila in lepi rdeči sandali. Še danes vidim tiste majhne sandale, ki sem si jih močno želela. In nekega dne je mama rekla: »Pojdi z menoj, bova kupili tiste sandale.« Zame je bil to čudovit dan. Sandali so mi bili čisto prav. Mama je bila vedno do obeh enaka, če je ena dobila čevlje, jih je dobila tudi druga. Imela je šiviljo, ki nama je tu pa tam kaj sešila. Tako sva za Veliko noč imeli nove obleke, bele dokolenke in lepe rdeče sandale. V roki sva imeli košarici, ki nama ju je naredil oče. Navadno je prišla k nam še gospodinja, pri kateri smo stanovali, in nama prinesla dve pomaranči. S polnima košaricama sva odšli v cerkev.

Pri najini vzgoji je bila mama nepopustljiva. Želela si naju je spraviti do kruha, da bi nama ne bilo tako težko, kot je bilo njej. Bila je pod hudim pritiskom, ker je bil potreben denar za šolo. Sestra je šla šolo v Ljubljano. Njena štipendija je bila skromna. Tudi jaz sem se šolala v Ljubljani in treba je bilo plačati internat. Leta so tekla, sestra je naredila farmacevtsko šolo. Sledila je poroka in rojevali so se otroci, ki so vsi prišli do izobrazbe. Sedaj so tu že vnuki.

Mama se je upokojila, v najemu je imela nekaj gredic in jih skrbno obdelovala. Tudi nama je dajala svoje pridelke. Iz leta v leto so ji moči pešale. Potrebovala je vedno več pomoči. Sestra je bila tista, ki je zelo veliko naredila za mamo. Pokazali so se znaki demence. Želeli sva, da bi živela z nama v Ljubljani, vendar ni šlo. Sestra je vse uredila, da je mama lahko odšla v Dom. Po petih mesecih življenja v Domu, naju je zapustila.

Draga mama, imela si težko življenje, a imela si tudi neizmerno veliko moči, poguma, da si zmoгла premagati vse težke ovire, ki so te spremljale. Hvaležna sem ti, ker si nama omogočila, da sva prišli do poklica, in naju naučila poštenosti, strpnosti. Tvoja želja se ti je izpolnila. Hvala ti.

Končala sem osemletko in se izučila za frizerko. Po uspešno končani frizerski šoli sem šla v Ljubljano. Službe nisem takoj dobila v svojem poklicu, zato sem se zaposlila v bolnici za psihiatrijo. Tu nisem bila dolgo. Ponudila se mi je služba v Domu starejših občanov na Taboru in pot me je odnesla tja.

Vendar sem čutila željo po drugačnem delu. Opravila sem strojepisni tečaj in iskala novo službo. V časopisu sem videla oglas, da v Banki Slovenije potrebujejo strojepisko, in se prijavila. Bila sem sprejeta. Po kratkem času so mi v službi predlagali, naj se vpišem na Ekonomsko srednjo šolo. To sem tudi storila. Šolanje se je zavleklo, a zmoгла sem. Nato me je pot peljala v Novo ljubljansko banko, kjer sem bila referentka za devizne kredite vse do upokojitve.

Življenje v dvoje

Bil je na invalidskem vozičku. Skok v morje ga je zaznamoval za štiriinštirideset let. Poškodba hrbtenice mu je ohromila vse štiri okončine. Diagnoza: tetraplegija. Ko sva se spoznala, je bil že diplomant pravne fakultete. Nekega dne sem mu rekla: »Ali ni škoda tvojega znanja, pojdi v službo.« Odgovor je bil kratek: »Ali ne vidiš, da me zaznamuje invalidski voziček?« Vseeno je pisal prošnje, a zaman. Nato pa je nekega dne na njegova vrata potrkala bivša socialna delavka, ki je nekoč službovala v Zavodu za rehabilitacijo invalidov, in mu povedala, da je zdaj zaposlena na ZPIZ-u, kjer iščejo pravnike. Zgradba ima dvigalo, je dejala, zato ne bo težav. Napisal je prošnjo in nekega dne so ga povabili v kadrovsko službo na razgovor. Bil je sprejet. Že prej, ko še ni hodil v službo, je imel na mizi statut ZPIZ-a in zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju ter ju pridno študiral. Prišel je prelomni dan. Prej se je poskusil dogovoriti z direktorico Doma, da bi mu vsako jutro omogočila pomoč pri oblačenju in seveda tudi kosilo, ko se bo vrnil iz službe. Tu so nastopile že prve težave. Direktorica se je odločila drugače: »Tista, ki vas bo vodila v službo, naj vas pa pride še uredit.« Tako sem začela prihajati vsako jutro v Dom, uredila sem ga in odpeljala na delo.

V službi so mu povedali, da se na ulici Moše Pijade, sedanji Kolodvorski ulici, gradi nova stavba, kamor se bodo preselili. Pozanimal se je o načrtih zgradbe. Bila je arhitektonsko dostopna in lepo zgrajena, le glavni vhod je predvideval nekaj stopnic, ki bi za gibalno ovirane ljudi pomenile veliko oviro. Arhitekt je upošteval pripombe in uredil tako, da na vhodu v stavbo ni nobene stopnice.

Tudi v stari stavbi ZPIZ-a je prišlo do neprijetnosti. Inšpekcija je ugotovila, da sta dvigali tako dotrajani, da ju bo treba zamenjati. Dvigali je inšpekcija zapečatila. Na ZPIZ-u obnove niso hoteli financirati, ker so v kratkem načrtovali preselitev. In kaj zdaj? Bilo je še eno dvigalo, namenjeno samo prevozu pošte. Dovolili so, da si pomagava z njim. In tako sem vsak dan iz pritličja pisarne vzela stol, ga postavila v dvigalo, njega presedla z vozička na stol, voziček zložila, se še sama nekako stlačila v dvigalo in tako sva se pripeljala v drugo nadstropje. Po koncu službe se je postopek ponovil v obratni smeri. To je trajalo več kot eno leto. Potem je odpovedalo še to dvigalo. Dodelili so mu delovni prostor v pritličju. Ni bilo najbolj prijetno, a trajalo je le kratek čas. Potem pa so se preselili v današnjo Kolodvorsko ulico. Odločil se je kupiti električni voziček. Tako je postal manj odvisen od mene. Vsakokrat sem bila zaskrbljena, da ga bo na cesti zbil kakšno vozilo.

V službi je oddal prošnjo za stanovanje. Tu je šlo počasneje. Želel je, da bi bilo stanovanje blizu centra. Dovolili so mu, da si sam najde lokacijo, ki bo arhitektonsko dostopna. V tistem času so ravno gradili nova stanovanja na Poljanah. Večkrat sem skozi zaščitno ograjo vstopila v stavbo in ogledovala stanovanje. Ugotovila sem, da so zanj vrata v kopalnico preozka. Delavci so jih uspeli povečati za nekaj centimetrov. In bilo je dovolj.

Oktobra 1975 leta je bil čudovit jesenski dan. V novi stavbi še ni bilo vklopljeno dvigalo, zato sem prevzem stanovanja opravila sama. To, da je dobil stanovanje, je bilo eno najlepših daril. Tega se je dobro zavedal tudi sam. Pri prevzemu stanovanja smo šli tudi v klet, kjer sem opazila neka kovinska vrata in vprašala, kam vodijo. Povedali so mi, da so tam garaže, ki še niso vse prodane, in si jo še lahko kupiva. Pozanimala sem se za kreditne pogoje in ugotovila, da bi šlo. Odpovedala sva se pohištvu in kupila garažo. Iskreno povem, da takrat nisem mislila toliko na avto, kot na to, kako bom v slabem vremenu lahko invalidski voziček zapeljala pod streho. Lokacija je res izvrstna. Na desno cesta vodi v center mesta, na levo pa v bližnji klinični center, kamor sva občasno tudi hodila.

To najino stanovanje je dragoceno še z enega pomembnega razloga: najina dnevna soba je decembra za nekaj ur postala poročna dvorana. V njej sva uradno sklenila zakonsko zvezo. Življenje se nama je močno spremenilo. Takrat so ljudje na veliko kupovali avtomobile in tudi midva sva začutila željo in potrebo, da bi imela svoj avto. Šole za voznike so bile polne in treba je bilo čakati na datum. Prišel je dan, ko sem prvič sedla za volan. Imela sem samo eno skrb, kako se bom na cesti srečala z avtobusom. A kmalu sem ugotovila, da je cesta dovolj široka za oba.

Moževi sorodniki so nama finančno priskočili na pomoč, nekaj kredita pa sva zmogla tudi sama in kupila Citroenov avto, ki je imel dovolj velik prtljažnik, da sem vanj zlahka spravila voziček. Zavedala sem se, da imam veliko odgovornost do sopotnika, saj bi ga že nenaden pritisk na zavoro lahko vrgel proti oknu, zato sva dala vgraditi varnostne pasove. Kmalu se je izkazalo, da je bilo to pametno.

Mož si je želel, da bi se preizkusil še na kakem drugem delovnem mestu. Prijavil se je na interni razpis in bil je sprejet. To je bil nov izziv. Prišel je v skupino, ki je pripravljala nov zakon o pokojninskem zavarovanju za kmete. V skupini je zavzeto delal. Zakon je bil sprejet. Telefoni so neprestano zvonili. Vprašanj o novem zakonu je bilo ogromno. To je bilo za njega preveč. Obremenitev je bila prehuda in moral je za nekaj časa na bolniški dopust. Po sprejetju zakona je od ZPIZ-a dobil vabilo na slavnostno sejo. Nekateri sodelavci pri pripravi zakona so dobili nagrado in med njimi je bil tudi moj soprog.

Počitnice

Vsako leto sva šla na počitnice. Hoteli so bili za invalidski voziček neustrezni – imeli so veliko stopnic ali preozka vrata. Odločila sva se za taborjenje. Kupila sva šotor in vse potrebno in se odpeljala na Rab. Ljudje so nama priskočili na pomoč in šotor je bil hitro postavljen. Drugih težav ni bilo. Raziskala sva plažo in našla prostor za kopanje v morju, kjer ni bilo ovir. Pomoč kopalcev je bila dobrodošla. Vsak dan sva šla na sprehode in odkrivala lepo naravo. Otok sva si zelo dobro ogledala. Znanje sva dobivala iz literature in vodičev. Rab je znan po treh cerkvah. V eni je tudi križani Kristus, ki te neprestano spremlja s pogledom. Pater, ki naju je vodil po cerkvi, je povedal, da so v Jugoslaviji samo trije takšni križi. Drugi je na Pelješcu, in tega sva čez nekaj let tudi videla, tretji pa v Makedoniji. Ogledala sva si še ostanke taborišč druge svetovne vojne. Nekoliko stran se razprostira spominski park, posvečen taboriščnikom.

Nekega počitniškega dne me je zgrabila močna bolečina v križu. Na vsak način jo je bilo treba zatreti, saj je mož nujno potreboval mojo pomoč. S seboj sem imela lekarno in med zdravili so bile tudi protibolečinske tablete. Zdravila so delovala in kmalu mi je odleglo. To je bilo prvo opozorilo, da ni dobro, da sva na počitnicah sama. Ko sem pozdravila križ, je prišla nova nadloga. Predrla se je sprednja guma na vozičku. To kolo je majhno, popravilo zračnice pa zelo zahtevno. Na recepciji so mi povedali, kam naj grem po pomoč. Našla sem vulkanizerja, ki se je takoj lotil dela in uspešno zalepil zračnico. Pripeljala sem se v kamp in privila kolo na voziček. Uspelo mi je. No, to je bila še ena šola in od tedaj je bilo v avtu vedno rezervno kolo.

Naslednje leto sva na morje povabila svojo sestro z družino. Njeni otroci so bili majhni in so uživali na počitnicah. Več let smo potem skupaj hodili na morje, otroci so odraščali, postali so krepki fantje in nama bili v veliko pomoč pri plavanju v morju in pri drugih opravilih. Bila sem nekoliko razbremenjena. To sem znala ceniti. Kupila sva šotor prikolico, ki nama je zelo dobro služil. Naši dopusti so bili pestri. Vsako leto smo šli drugam, tako smo obiskali vse večje otoke. Ostala sta le otoka Vis in Lastovo. Žal nama to ni bilo več dano. Na vsakih počitnicah se nam je dogodilo veliko lepega, včasih pa tudi kaj neprijetnega, a vse smo znali vedno rešiti.

V spomin se mi je vtisnil dopust v Tivatu v Črni gori. Tam je bil naš dom pod platneno streho. Le nekaj minut stran pa je prekrasen otok z imenom Otok cvetja. Cilj tako rekoč vsakega turista v Črni gori pa je Lovčen. In tudi tja smo se odpravili. Iz Boke Kotorske se cesta odcepi in pelje navkreber po ozki, strmi in ovinkasti cesti, ki je zelo zahtevna in tudi zelo nevarna, saj ima kar 32 serpentin. Ko smo se pripeljali na razgledno točko, sem moža pustila tam z daljnogledom v roki. Drugi smo šli na vrh. Premagati je bilo treba še 461 stopnic. Na vrhu stoji mavzolej z mogočnim kipom pesnika Petra Petroviča Njegoša. Poznamo ga po epu Gorski venec. Kip je delo kiparja Ivana Meštrovića, narejen je iz granita v velikosti 3,74 m, težak pa kar 28 ton. Polni vtisov smo se v večernih urah vrnili v naš avtokamp.

Nekega dne smo se peljali vse do albanske meje in si ogledali del obale Skadarskega jezera.

Ogledali smo si tudi zgodovinsko mesto Cetinje. Nepozaben vtis je name naredil muzej. V spomenu so mi ostale bogato vezene narodne noše, veliko oljnatih slik in še in še.

Vse te počitnice, ki sem jih preživljala z možem in s sestrično družino so zame nepozabne..

Nekaj let sva hodila v Novi grad na podaljšano rehabilitacijo. Tu so bili strokovnjaki iz Zavoda za rehabilitacijo invalidov, ki so možu pomagali s fizioterapijo. Ta jesenska rehabilitacija mu je poleg okrepčilnih počitnic pomagala, da mu zima ni mogla do kosti.

Zima

Vsako zimo, ko je padel sneg, nama je povzročil nekaj težav. Električni voziček ni bil uporaben in za nekaj dni sem ga nadomeščala jaz. Moža sem odpeljala v službo in iz nje. Ceste so kmalu uredili, spet je lahko sedel na svoj električni voziček in bil neodvisen.

Tudi v zimskem času nisva zanemarjala kulture. Pridno sva obiskovala Mestno gledališče, Opero in Cankarjev dom. Pomagali so nama tam zaposleni fantje in soproga odnesli v dvorano. Vendar je bil kanček grenkobe, da takšne ustanove nimajo dvigala. Spominjam se, bil je novoletni dan, ko sva šla na koncert v Cankarjev dom. V odmoru so dame, oblečene v lepe toalete, hodile mimo njega in se z razkošnimi oblekami zapletale v voziček. Bilo mu je neprijetno. Napisal je odprto pismo direktorju Cankarjevega doma, ki je bilo objavljeno v Delu, in ga prosil, če je mogoče, da bi našli primeren prostor za »vozičkarje«. Prošnji je bilo ugodeno in invalidi imajo od tedaj svoj prostor na tisti strani, kjer so orgle. Tako, kot je javno prosil Cankarjev dom, se je tudi javno zahvalil direktorju v časopisu. Opera je bila med prvimi, ki je poskrbela za dvigalo. Veliko pomeni biti neodvisen od pomoči.

Počasi so začeli arhitektonske ovire odstranjevati in v stavbe so začeli vgrajevati dvigala. Žal moj mož ni dočakal, da bi se lahko z dvigalom odpeljal v CD ali v MGL. Prepričana pa sem, da je zaradi obiskov kulturnih hramov tudi on nekaj prispeval k temu, da so za invalide zdaj vrata na stežaj odprta.

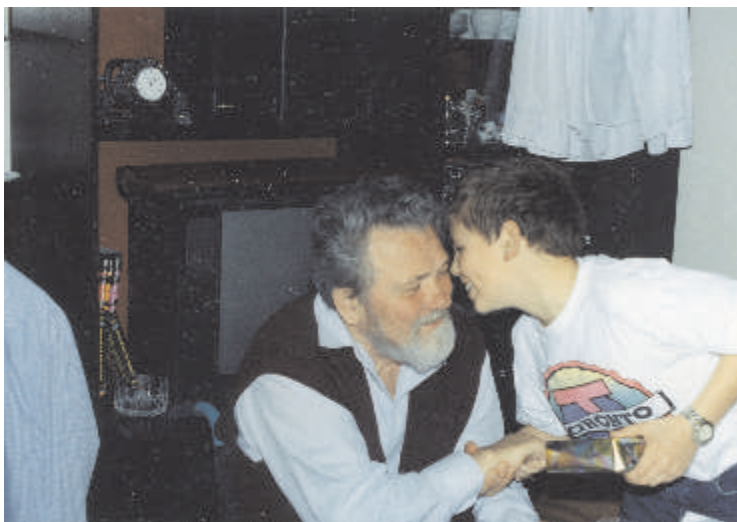
Moja sestra, se je z družino preselila v strogi center mesta. Takrat je bila njena družina že zelo številčna. Imeli so dve deklici in štiri fante. Otroci so radi prihajali k nama. Mož je že imel računalnik, ki jih je zelo zanimal. Včasih je bilo treba vzeti v roke izvijač in je rekel: »Matej, poskusi to priviti.« Mateju se je zelo dobro zdelo. Bližal se je sedmemu letu starosti in v jeseni je bil že čas za šolo. Nekoč je bil nekaj dni pri nama na počitnicah, ko se je na sobnem vozičku predrla zračnica. Začela se je akcija. Po navodilih se je lotil menjave gume. Z veliko potrpežljivosti in korak za korakom je Mateju uspelo zalepiti zračnico. Voziček je bil spet v voznem stanju. Seveda je sledila nagrada.

Nesreča

Nekega dne so na Resljevi cesti, po kateri se je mož dan za dnem vozil v službo, zabrnili stroji. Delavci so začeli kopati jarek za plinsko napeljavo. Pločnik, po katerem se je vozil, je bil prejšnjem. Po navodilih arhitekta pa so delavci pločnik dvignili tako, da ni bilo več mogoče premagati višine. Mož je prosil, naj pločnik znižajo, a bilo je zaman. Tako je moral s svojim vozičkom kar po glavni cesti. To pa je bilo zelo nevarno.

Zgodilo se je konec januarja. Ko se je peljal v službo, mu je nasproti pripeljal kamion, za njim pa osebni avto »katrca« in takrat je počilo. Njega je odbilo v gumo kamiona, vrglo ga je po cesti. Šofer kamiona ni nič opazil in je peljal naprej, tudi šofer osebnega avtomobila je odpeljal. Na kraj nesreče so prispeli reševalci in policija. Bila sem v službi, ko je k meni stopila gospa iz našega bloka in povedala, da je videla mojega moža ležati na cesti, da pa so ga reševalci že odpeljali na urgenco.

Šok. Kaj je z njim? Kaj naj naredim? Kakšne so poškodbe? Vse to mi je rojilo po glavi. Prišla sem na urgenco. Bil je pri zavesti, lahko je govoril. Poslali so naju na slikanje. Po kakšni uri sva bila že pri zdravniku. Pregledal je slike in mož je dobil mavec na desno roko. Po nekaj urah, ko sva bila že doma, mi je potožil: »Poglej, leva roka mi zateka in me boli.« Takoj sva se odpravila nazaj na

urgenco in dobil je mavec še na levo roko. Skrbi ni zmanjkalo. Zavedala sem se, da je sedaj še bolj odvisen od mene in drugih, da ne more biti niti za trenutek sam.

K nama domov so prihajali sestrični otroci in znanci, da sem jaz lahko hodila v službo. To je trajalo kar dobre tri mesece. Mavec so sneli. Zdravnik je ugotovil, da so se povečale kontrakture na obeh rokah. Potrebna je bila dolgotrajna fizioterapija. Rezultati niso bili dobri. To ga je oviralo pri delu. Začel je razmišljati, da bi se upokojil.

Upokojitev

Bilo mi je hudo. Vsak dan, ko sem ga zapustila, sem po najinem dogovoru za seboj zaklenila vrata. Ko sem obrnila ključ, se mi je zdelo, kot bi ga pustila v zaporu. Iz službe sem ga večkrat poklicala.

Eden od sestričnih otrok je hodil v šolo na Poljanah. Vsak dan je skrbno nosil časopis, da je bil njegov stric na tekočem z dogodki. Dostava Dela na mizo, se je šalil. Če je imel nečak nekaj minut časa, se je rad usedel za pisalno mizo, odprl računalnik, iz žepa potegnil disketo in začel igrati svojo igrico. Po navadi je mož gledal na uro, da ni zamudil šole. Drobiž, ki je ostal od časopisa, je bil njegov. Nekega dne se je časopis podražil in nečaku ni ostalo nič. Žalosten je povedal stricu. Ta se je nasmehnil in mu rekel: »Miha, nič ne skrbi, še naprej boš dobival toliko kot doslej.« Zahvalil se je in že odhitel v šolo. Včasih je nekaj minut zamudil pouk (ne po stričevi krivdi) in prav mu je prišlo opravičilo: »Veste, hodim k stricu, da mu pomagam, ker je na vozičku.«

Še kot otrok je bil Miha zelo veliko pri nama, ko so pri sestri dobili novega člana. Njen mož, ki je bil zaposlen pri SCT-ju, je takrat delal v Iraku. Tako je bila sestra vsaj malo razbremenjena, saj je vedela, da je Miha na varnem.

Po upokojitvi se je mož veliko angažiral na Zvezi paraplegikov Slovenije. Skrbel je za akte društva, spremljal spremembe v uradnem listu in članom priskočil na pomoč v pravnih zadevah.

Zveza paraplegikov je dobila dediščino znane Dergančeve družine v Semiču. Hiša je bila v slabem stanju. Za adaptacijo so potrebovali veliko sredstev. Dobili so jih iz loterijskih prihodkov in od drugih donatorjev. Okolica hiše ima lep sadni vrt in veliko dvorišče. Tu so letovali paraplegiki.

Sproščali so se nekaj kilometrov stran ob reki Kolpi in lovili ribe. Med njimi je tudi nekaj slikarjev, ki ustvarjajo s čopiči v ustih.

Pokrajina v Beli krajini je čudovita v vsakem letnem času. No, in tu so bili večkrat sestanki članov, da so pisali plane, sprejemali sklepe in drugo. Kdaj pa kdaj je bilo tudi do 30 članov. Kot moževa spremljevalka sem bila hkrati tudi gospodinja. Zavihala sem rokave in kuhala za skupino. Navadno smo bili tam dva do tri dni in dela ni zmanjkalo. Na pomoč so mi priskočila dekleta, ki so spremljala druge člane. Toda glavna skrb je bila na meni. Štedilnik je bil tudi premajhen, zato mi je na pomoč vedno priskočila sosedka, gospa Mima. To je zlata gospa. Kadar je pravočasno zvedela, da bomo prišli v dom, je takoj zamesila in nam spekla najboljši kruh. Včasih nas je še topel čakal na mizi. Rada je prisedla med nas in se z nami poveselila. Ko smo odhajali, nam je zaklicala: »Pa še kaj pridite!«

V zgodnjih jutranjih urah sem zamesila testo in spekla zavitek. Če je bilo vreme lepo, so po kosilu radi posedeli zadaj za hišo ter zaužili sladico in kavo. Po odmoru pa so spet nadaljevali z delom.

Bela krajina je znana po gostoljubnosti, in tudi sama sem Belokranjka, zato sem ob odhodu poskrbela za člane. Vsak je dobil popotnico. Člani so bili z vseh koncev Slovenije, pot domov pa je bila kar dolga. Prav jim je prišlo, da so dobili nekaj za pod zob.

Bolezen

Kljub vsej skrbi za zdravje je v hišo prišla bolezen. Začeli so se pogosti obiski pri zdravniku. Sledila je bolnica Petra Držaja, nato pa infekcijska klinika. Preiskave so bile vsak dan. Dan za dnem sem hodila na obisk. V meni je rasla bolečina. V prsih me je stiskalo. Večkrat sem mu prinesla priboljšek. Kakšen dan je bil za oba zelo boleč. Spominjam se dne, ko sem prišla domov in ugotovila, da tisti dan nisem še nič jedla. Do hrane mi ni bilo. Takrat me je prešinilo: »Jej, saj boš potrebovala mnogo moči, ko se mož vrne domov.« Prisilila sem se, da sem nekaj zaužila. Počasi se je moževo zdravje izboljšalo in nekega dne so povedali, da bo lahko zapustil bolnišnico. Naslednji dan sem ga zjutraj začela urejati. Sledila je toaleta, oblačenje in skok še na voziček. Stene, ki so na intenzivnem oddelku steklene, so sestram omogočale, da so me opazovale. Ob odhodu mi je ena od sester rekla: »Nikoli si nisem znala predstavljati, kako vse to zmorete.«

Odšla sva domov. Bil je topel junijski dan in ker sem bila brez avtomobila, sva šla domov peš.

Doma je bilo lepo, toda ne dolgo. Po slabem tednu se je ponovilo. Njegova zdravnica ga je napotila nazaj na infekcijsko kliniko. Tako sem dan za dnem hodila v bolnišnico, izboljšanja pa od nikoder. Postajala sem utrujena. V službi sem delala s težavo. Nekega dne mi je zdravnik povedal, da mož potrebuje aparat za dihanje. »Potrebovali boste sponzorja. Svetujem vam, da se obrnete na društvo pljučnih bolnikov.« Na društvu sem se posvetovala, kako do aparata. Dobila sem še knjižico z navodili. Dnevi so tekli in bili so vedno težji.

Aparati, na katere je bil priklopljen v bolnišnici, so nemo beležili krivulje delovanja njegovih organov. Mimo mene je hladno hodilo medicinsko osebje. Bila sem sama. V meni je vpilo: »Naredite že kaj, a ne vidite, da moj mož potrebuje vašo strokovno pomoč.« Polotila se me je jeza, sovraštvo. Njegove oči so bile zaprte. Nisem vedela, ali ve, da sem ob njem. »Gospa,« je rekla sestra, »obiskov je konec.« Zapustila sem bolnišnico. Tista noč je bila težka, obhajale so me črne misli.

Ko sem zjutraj prišla v službo, so kolegice opazile moj odsoten pogled. »Kakšna pa si, danes ne

sodiš sem.« Z vodjo sem se dogovorila za dopust. Imela sem občutek, da me vsi sprašujejo, zakaj sem prišla v službo.

Čas za obiske. S težkimi koraki sem šla proti kliniki. Kaj me čaka danes? Kaj mi bodo povedali? Strah me je bilo.

Prišla sem k njemu. Začutil me je. Njegove roke so se oklenile mojega vratu. Kako mi je bilo lepo, bila sem srečna. Vedno bolj sem čutila njegov objem. Kaj mi želi povedati? Objem je bil dolg in močan. Bili so trenutki sreče. Gre mu na bolje, sem pomislila. V meni se je porajalo veselje. Povedala sem mu, da imam naslednji dan dopust in bom veliko časa preživela z njim. Ura za obiske je tisti dan zelo hitro minila. Poslovala sem se. Pogledala sem še enkrat proti njegovi stekleni sobi, a nisem videla roke, ki mi je vsak dan pomahala v slovo. Zakaj mi danes ne pomaha? Imela sem mešane občutke.

Šla sem po stopnicah proti izhodnim vratom. Občutek sem imela, da se bom zgrudila. Močno sem se oprijela ograje. Ne vem, kako sem prišla domov,.

Naslednje jutro so me misli takoj odnesle k njemu. Misli je pretrgal rezek zvonec telefona. Oglasila sem se. Zaslišala sem glas v telefonu: »Tukaj ta pa ta, sem zdravnica vašega soproga. Sporočam vam, da je danes ob 2. uri zjutraj vaš mož preminil.« Izrekla je sožalje in mi na hitro dala še nekaj navodil.

Šok. Včeraj je bilo tako lepo. Ni mi prišlo na misel, da ga danes ne bom več videla in da je bil njegov objem zadnji. V meni je govorilo: »Ostala si sama, nič več ne bo sprehodov v dvoje, ne bo pogovorov, načrtovanja, počitnic, sama si, sama si, sama ... sa.. ..,« je odzvanjalo v moji glavi.

»Zbudi se, zberi se!« sem zaslišala glas v sebi. Roka se mi je tresla, ko sem tipkala po telefonu in obveščala oba brata ter svojo sestro.

Film se mi je vrtel nazaj. Sedem mesecev bolnice, sedem mesecev trpljenja, upanja, pa spet vse znova. Kot, da bi se narava z nama hotela igrati.

Slovo

S sorodniki sem se dogovorila, da bom vse, kar je treba urediti v Ljubljani, uredila sama, preostalo pa brata v Velenju. Na Žalah so mi povedali, kdaj lahko pridem po žaro. Z menoj sta bila nečak Jože in nečakinja Urška. Žaro sem držala v naročju in odpeljali smo se proti Velenju.

Meglice so se razkrajale, sonce je obsijalo griče, pokazala se je narava v vsej svoji lepoti. Listje na drevesih je plapolalo v čudovitih odtenkih od zlate do temno rjave barve. Že z avtoceste sem videla goro Oljko z mogočno cerkvijo na vrhu. Velikokrat se je oziral k njej. Rekla sem nečaku: »Prosim, pelji po teh stranskih poteh, kot sva se midva velikokrat peljala, da bova še zadnjikrat obiskala grob njegovega botra.« Na grobu sem prižgala svečo. V srcu sem čutila, da sem naredila prav. Cesta se vije med griči. Še malo in prispeli smo do pokopališča Podkraj. Tu so nas čakali domači. Žaro sem postavila na oder. Prihajali so znanci in sorodniki. Dan se je nagnil k večeru. Vežico smo zaklenili in oddali ključ.

Odpeljala sem se v Ljubljano. Naslednji dan sem hitela, da bi bila čim prej spet pri njem. Domači so bili že tam. Izza hriba se je sramežljivo kazalo sonce in obetalo lep dan. Ura je tekla, še dve, še ena ura, ... Stiskalo me je pri prsih. Ali bom zmogla? Tik pred skupnim slovesom sem stisnila žaro v nemi objem. Končano je.

Lepo smo se poslovili od mojega moža. Hrib, ki obdaja pokopališče, je poraščen z drevesi. Sonce je grelo in lahen vetrič je pihal na liste dreves, kakor da mu mahajo v zadnje slovo.

Žalovanje

Bil je konec tedna. Nisem imela moči. Vedela sem, da moram v ponedeljek v službo in upala, da mi bo nekoliko lažje. V službi sem se poskušala osredotočiti na delo. Korak za korakom sem prihajala k sebi – vsaj na videz. Ko sem prihajala domov, nisem imela obstanka. Bila sem kot muha brez glave. Tu in tam je prišel kdo na obisk in mi dajal navodila, kako naj si pomagam, da bom to obdobje lažje prebolela. In vendar sem si mislila: »Ti nisi jaz in jaz nisem ti, samo sama vem, kaj bom naredila.« Odločila sem se in poklicala društvo Hospic, da bi prišla na pogovor. Gospa mi je povedala, da se bo čez nekaj dni začel nov cikel predavanj za žalujoče. Prijavila sem se. Tu so mi veliko pomagali. Večkrat se je v meni oglašal notranji glas: »Nikomur nisi več potrebna.« Nekega dne sem se odločila, da bom pospravila njegove omare. Začela sem dajati stvari v škatlo. Ni šlo. Vse, kar sem dala v škatlo, sem pospravila nazaj v omaro. To mi je sporočalo, da žalovanja še ni konec. Minili sta približno dve leti. Nekega dne sem spet prinesla škatle ter začela prazniti omare in jih odnašati. Kako z lahkoto sem to naredila. Ko sem se zavedla, kaj delam, sem se počutila dobro.

Petnajst let je minilo. Še vedno mi je težko, zlasti med prazniki in ko se bliža čas dopustov. Nisem ga še prebolela. Pogrešam ga.

Skrb za druge

Po smrti moža se je moje življenje zelo spremenilo. Vedela sem, da bom hodila v službo še štiri leta, nato pa se upokojila. In kaj potem, sem se spraševala, kaj bom delala? Se bom kar zapustila, samevala v stanovanju in propadala? Ne, sem si rekla, sem premlada. Začela sem se zanimati za tretjo univerzo, razmišljala sem, kaj me še zanima. Ja, kulturni hrami in pa seveda moje belokranjske pisanice. Še nisem bila zadovoljna s svojimi odgovori. Morda mi bo po naključju prišlo kaj na pot, sem si mislila. In res, eno leto pred upokojitvijo sem ugotavljala, da bom kmalu lahko izrekla tisti znani stavek, ki ga velikokrat slišim od upokojencev: »Nimam časa.« A vse je prišlo ob pravem času.

Prijateljstvo z Mašo

V naše nadstropje se je vselila gospa Maša. Kadar sva se srečali, sva si izmenjali nekaj besed. Včasih me je povabila na kavo. Kadar je bilo pri nas kakšno praznovanje, sva jo tudi midva povabila.

V času, ko je bil moj mož že zelo bolan, je tudi ona čutila bolečine v kolku. Bolečine so se stopnjevale, težko je hodila, zato si je pomagala s tabletami. Vendar to ni bila trajna rešitev. Ortoped ji je svetoval operacijo na hrbtenici in ona se je takoj odločila. Žal operacija ni uspela. Poslali so jo na Zavod za rehabilitacijo invalidov, kjer se je s pomočjo fizioterapevtov učila hoditi. Nekega dne je poskušala sama, pri tem pa prehitro zasukala hojco in padla. Zlomila si je stegnenico. Po ponovni operaciji je ostalo vse manj upanja, da bo še kdaj hodila. Kljub temu je bila optimistična. Že prej se je sama prijavila na čakalno listo v Domu, ki je nasproti našega bloka. Zdaj ga je res potrebovala, saj je bila odvisna od tuje pomoči. S preselitvijo v Dom se je njeno življenje zelo spremenilo.

Bilo je leto 2001 – zadnje leto mojega službovanja. Za prvomajske praznike so bili prekrasni sončni dnevi. Zdolgočasena sem sedela ob knjigi. Spomnila sem se na Mašo. Šla sem jo obiskat. Zelo me je bila vesela. Veliko sva se pogovarjali, med drugim tudi o načrtih za počitnice. Jasno mi je povedala, da ne želi nikogar obremenjevati. Nato sem jo v vozičku peljala na Ljubljanski grad. Ko sva rinili v hrib, jo je skrbelo, če ni pretežka. Takrat je bila zelo vitka, zato sem zmogla. Počivali sva na klopci in se pogovarjali. Kar na enkrat se mi je utrnila misel: »Maša, jaz te povabim na tvoje morje.« Nejeverno se je nasmejela in rekla:

»Ali bi res šla z menoj na morje?«

»Da, zakaj pa ne.«

»Tako je bom pogovorila z mojimi,« je že začela veselo načrtovati. »Treba je preveriti dostop do kopalnice. Prosila bom fizioterapevta, če bi lahko še več vadila hojo z berglami, da bom lahko premagovala tistih nekaj stopnic, ki vodijo v hišo.«

Svojci so novico z veseljem sprejeli. Sin Marko je šel v akcijo. Preveril je, kaj je treba narediti in prilagoditi, da nama bo čim bolj udobno.

Počitnice v Sv. Ivanu

Naslednje leto junija smo šle prvič na morje. Že prej je včasih k Maši na počitnice prišla njena prijateljica Vanda. Tako smo sklenile, da gremo vse tri, trdno odločene, da skupaj preživimo lepe počitnice. Maša se je dobro naučila hoditi z berglami in je lahko premagovala stopnice. Mašina hčerka Mojca nam je vse pripravila. Pričakala nas je, nam pomagala pri namestitvi, nato pa se pomirjena vrnila v Ljubljano.

Prevzela sem gospodinjstvo ter skrb za Mašo in Vando. Vanda naju je razveseljevala z urejanjem gredic, hodila je v trgovino in vsak dan pograbila vrt. Potem je pripravila mizo za zajtrk. Za vsa ta dela se je Vanda odločila sama. Te prve počitnice so bile test, kako bomo lahko same živele na morju. Preživele smo petnajst dni in ni bilo težav. Hitro smo se ujele in uživale.

Zlata dekleta

Nekega dne, ko smo sedele za mizo in se pogovarjale, smo ugotavljale, da smo tako zanimive, da bi si morale dati neko ime. Dogovorile smo se, da se bomo imenovali Zlata dekleta. To ime se nas je dobro prijelo.

Vanda in Maša sta radi brali. Spremljali sta novice v časopisu Delo in v Mladini. Vanda ima zelo rada živali. Vsakega psa ali mačka, ki ga je srečala, je bila vesela in ga pobožala. Včasih je prišla v kuhinjo vprašat, če imam kaj za psa. Prvo

leto še nisem imela telefona. Ko je šla Vanda v trgovino, je večkrat poklicala sina Miha. Vedno se je vrnila z novicami in pozdravi.

Na teh počitnicah smo ugotovile, da smo test dobro opravile, le prehitro so minile. Konec tistega leta sem zaključila svojo delovno dobo in se upokojila. Naslednje leto bomo počitnice lahko tudi podaljšale.

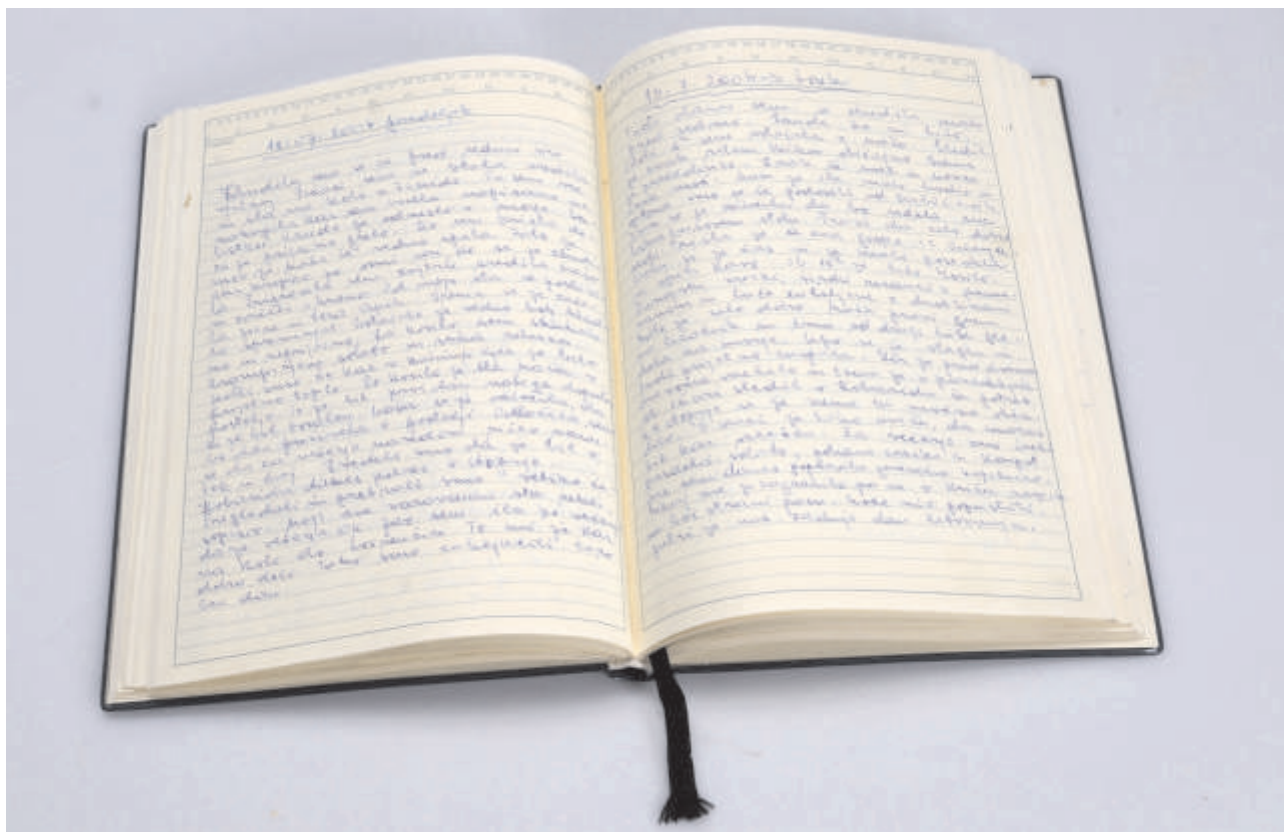
Po vrnitvi domov sem še dolgo razmišljala, kaj bi še lahko izboljšala, da bi jima bilo še lepše. Ko sem Mašo spet obiskala v Domu, mi je rekla: »Veš, nisem si mislila, da bom še kdaj na morju.« Bilo mi je zelo lepo. Zame je bila to potrditev, da sem se ob možu dobro izurila in da obvladam stvari, ki so pri njej pomembne in potrebne.

Na nekem obisku pri Maši, mi je povedala, da jo dodatna negovalka, študentka, zapušča, ker končuje študij. Dvakrat na teden je popoldan prihajala k njej. »Potrebujem nekoga. Ali bi ti hodila k meni?« me je vprašala. Nisem si upala takoj pristati: »Ne vem, hodim namreč na tretjo univerzo k geografiji. Kaj pa moje ekskurzije?« Zanj to ni bila ovira. »Še bolje, mi boš lahko potem pripovedovala, kaj vse si slišala.« Sprejela sem. Tako sem znanje, ki sem ga pridobivala, podeljevala še z njo.

Zlate deklice smo hodile na morje več kot eno desetletje. Doživele smo veliko lepega, veselega, včasih pa tudi kaj žalostnega. Ampak, to je življenje.

Zelo dobro se počutim, da imam avto in seveda šoferski izpit, tako da nismo bile od nikogar odvisne. Na počitnicah sem ugotovila, da bi bilo dobro imeti mobilni telefon. Kupila sem to majhno škatlico in se naučila z njo rokovati. Zdaj je bil telefon vedno pri roki. Svojci so nas večkrat poklicali, da so bili zmeraj na tekočem, kako je z nami.

Na morje smo vedno prihajale pred glavno sezono. V tistem času se je ozračje grelo in ni bilo hude vročine. To je za starejše ljudi zelo dobro. Naš dan se je začel pri kamniti mizi. Tu smo jedle, sprejemale obiske, brale knjige in se na ležalniku izpostavljale sončnim žarkom.

Rehabilitacija in nega

Zadala sem si cilj, da bom na morju čim več delala z Mašo. Glede na njeno stanje je bilo treba dosledno skrbeti za njeno zdravje in telo. Nekaj navodil glede katetra mi je dala že sama. Na stalni kateter je bila obsojena vse od operacije. Vsak dan sem morala izprazniti urinsko vrečko in jo zamenjati.

Skrbela sem za nego telesa. Del nege sem opravila že v postelji, ostalo v kopalnici. Prvič sem ji razložila, na katerem delu telesa bom začela z umivanjem in postopek je sprejela. Večkrat mi je rekla: »Tako dobro me umiješ, zbríšeš in potem še namažeš z emulzijo, da mi telo kar oživi. Take nege nimam v Domu.« Sledilo je oblačenje, obuvanje in druge drobnarije. Nato smo šle k mizi. Po zajtrku so bila na vrsti zdravila. Imela sem dozirno škatlico in si vsak dan sproti pripravila zdravila, ki jih je jemala. Najin dan se je nadaljeval z obvezno hojo. Za oporo je imela bergle in prva leta sva se sprehajali tudi po cesti. Vse to je krepilo njene mišice. Med sprehodom sem ji rekla, naj poskuša večkrat globoko zadihati, da bodo pljuča dobila več kisika. Določili sva si, koliko bova prehodili. Najini sprehodi niso bili monotoni. Kljub temu, da sva bili cele dneve skupaj, ni zmanjkalo tem za pogovor. Seveda so Mašo sprehodi utrudili, usedla se je na voziček ali na ležalnik in počivala.

Skrbela sem, da je njeno telo dobilo dovolj tekočine, zato je imela ob sebi vedno steklenico vode, včasih tudi kakšen čaj za ledvice. Potem je bil na vrsti še preostali del nege, in to so bile noge. Prinesla sem morsko vodo, jo pogrela, nato pa je noge namočila v posodo. Uživala je v »morju«. Če je bilo toplo, sem jo še slekla do pasu, da so jo sončni žarki barvali. Sledila je še masaža nog, potem pa sem ji pustila noge v vodoravnem položaju, da jih je pogrelo sonce.

Leta 2008 je imela Maša še eno operacijo. Zaradi težav z odvajanjem blata, so ji naredili stomo. Takrat se je Mojca spraševala, ali bova z Mašo sploh še lahko hodili na morje. Za nego stome in menjavanje vrečk so v Domu namreč skrbele medicinske sestre. »Se bom pa še jaz naučila,« sem bila odločna. Prosila sem sestre, če me lahko naučijo cel postopek. Pozorno sem jih gledala pri delu in ugotovila, da bom temu kos tudi sama. In res se ni nikoli zapletlo.

Gospodinjstvo

Nikoli si nisem delala težav z gospodinjstvom. Mojca je vedno poskrbela, da je bilo v zamrzovalniku dovolj hrane. Moji zlati deklenci sta mi govorili, da kuham preveč, vendar sta radi pohvalili, kar sem skuhala, in povedali, da je tudi barvno zelo privlačno. Morda si kdo misli, le kaj je kuhala, da sta jed pohvalili. Razmišljala sem, da je na krožniku vedno potrebna tudi tekočina. To so juhe ali mineštre. Sledila je prikuha in seveda zelenjava. Sadje je bilo po navadi za malico. Pri njunih letih je pomembno, da je bila hrana narezana na majhne koščke, v majhnih količinah, ne pikantna in da sta jedli večkrat na dan. Na mizi pa je moral stati ves dan vrč z vodo ali čajem.

Bilo je zanimivo, ko sem nekega dne na štedilniku dušila meso s čebulo, vonj pa se je širil skozi okno. Pihal je veter in vonj je odnašalo k našim sosedom. Sosed nam je povedal, da je tako dišalo po dobri hrani, da je postal neizmerno lačen.

Maša je imela zelo rada krompir kifeljčar in košček svinjskih rebrc. Naredila sem krompirjevo solato, meso s kostjo pa ima tudi poseben okus. Morda bi kdo mislil, da sta veliko pojedli. Še zdaleč ne. Morala sem se naučiti, da je njuna želja po določeni hrani velika, in sprejeti, da sta lahko zelo malo pojedli.

Navadno sem jima tik pred kosilom prinesla malo za poskusit, kaj bomo jedli. Morda sta tudi zato kosilo pojedli z večjim veseljem.

Bolezni in nezgode

Maša in Vanda sta bili že v letih in prva leta je bilo njuno zdravje še kar dobro. Seveda pa sta počasi zgubljali odpornost. Nekega dne se Maša ni počutila dobro. Pogledala sem njene oči in videla, da v njih ni pravega leska. Začela je kašljati, iz nosu ji je teklo in dobila je vročino. Zvečer sem ji dala tableto lekadola. Ponoči se je prepotila. Zjutraj je potožila, da se ne more izkašljati. Spomnila sem se starega nasveta. Segrela sem maslo in vročega polila na bombažno krpo. Krpo sem zložila in jo dala v polivinil vrečko, nato pa zavila še v tanko gazo. To sem dajala Maši na prsi, da jo je grela. Čez čas se je začela mehko odkašljevati. Večkrat sem ponovila in skrbela, da telo ni dehidriralo. Popila je veliko čaja. Počasi je pridobivala moč. Čez dva dni, ko se ji je zdravje izboljšalo, je rekla: »Postelje imam dovolj! Sanatorija ne potrebujem več.« Obe sva bili zadovoljni, da je spet prišla v naš »gaj« za kamnito mizo.

Naslednje leto smo se pripeljale na morje, in takoj ko sem stopila iz avta, sem ugotovila, da sva pozabili Mašine bergle. Zanesla sem se na pomoč sosedov. Neverjetno – nobenega še ni bilo na počitnicah. Zaskrbelo me je, kako bova z Mašo prišli po stopnicah. Naredila sem načrt. Maša se je oprijela vsakega kamna na steni. Močno sem jo držala in korak za korakom z glasnimi spodbudami sva prišli do prvega počivališča. Hitro sem pripravila voziček, da si je malo oddahnila. Še tri stopnice. Hura, zmagali sva! Posedla sem jo v voziček in jo peljala k kamniti mizi. Pri naslednjih korakih, ki jih je morala narediti, sva si pomagali s stolom, tako da se je držala za naslanjalo in stol drsala pred seboj. Takoj sem sporočila v Ljubljano, naj prvi, ki bo prišel, pripelje bergle. Po enem tednu so prišli sosedi in pripeljali bergle.

Po pomoč v zdravstveni dom

V vseh letih skupnih počitnic to ni bila edina Mašina zdravstvena težava. Nekoč, ko sva bili na morju sami, brez Vande, me je zjutraj čakalo nič kaj prijetno presenečenje. Ko sem želela opraviti nego, sem opazila, da ji je izpadel kateter. Takoj sva se odpravili v Umag na urgenco. Prvič sva iskali pomoč v zdravstvenem domu v tujini. Nisem imela dobrih občutkov. Že pri delu sestre se mi je zdelo, da ne bo nekaj v redu. To se je kasneje tudi izkazalo. Vendar sva bili zadovoljni, ker sva bili hitro sprejeti in z novim katetrom sva odhiteli domov. Sosed nama je pomagal po stopnicah. Vse je šlo gladko.

Mašo sem spravila v posteljo, da bo končno počivala. A z grozo sem opazila, da je spet vse tako kot zjutraj, kateter je ponovno izpadel. Kaj to pomeni? Da ga niso dobro vstavili? Zopet sva se odpeljali v zdravstveni dom v Umag. Zdravnica je bila nemočna: »Gotovo ni prava številka katetra, ampak pri nas je praznik in ne moremo do skladišča. Tukaj smo samo dežurni. Pojdita v Izolo, lahko pa se zgodi, da bosta morali celo v Ljubljano.«

Kako bom prišla do bolnice, ki je na vrhu hriba? Nič mi ni bilo jasno. No, sem si rekla, se bom že znašla. Vozili sva se po dobro označeni ovinkasti cesti do vrha hriba, kjer stoji mogočna bolnica. V čakalnici sva bili sami. Vrata ambulante so se odprla in sestra se je začudila: »Kaj pa vidve tukaj? Razložila sem ji, da naju je k njim napotila zdravnica iz zdravstvenega doma Umag. Sestra je povedala, da so že končali z delom. Zaskrbelo me je: pa menda ja ne bo treba zdaj še v Ljubljano.

Sestra se naju je usmiliła in naju povabila v ambulanto. Zdravniku sem morala vse podrobno razložiti. Prosil je, če lahko Mašo položim na posteljo. Ta pa je bila za nekaj centimetrov previsoka. Na pomoč je priskočil medicinski tehnik. Zdaj sem že opazila, da je tudi meni vzelo nekaj moči. Verjeli ali ne, ampak tudi medicinskemu tehniku ni uspelo. Takrat si je naredila rokavice sestra in uspešno vstavila kateter ter opravila test, če je vse v redu. Mašo sem uredila, počakali sva še na odpustnico in se odpravili v avto. Obema je odleglo.

Kmalu sva bili spet pred našo hišo. Sosed nama je še enkrat pomagal. Videla sem, da je Mašo naporen dan zelo utrudil. Ves dan nisva jedli, le vodo sva imeli seboj. Že zjutraj sem dala iz zamrzovalnika narejeno jed, tako da sem jo samo prevrela. Po zaužiti hrani si je telo opomoglo. Mašo sem spravila v posteljo in že po nekaj minutah je zaspala. Po dobrih dveh urah sem jo zbudila in ji dala večerno terapijo. Počutila se je dobro, le spati si je še želela.

Ko sem jo uredila, in poskrbela za njen prijeten spanec, sem si vzela čas za premislek. Dolgo časa se nisem mogla umiriti. Kljub vsemu sem bila še vedno napeta in zaskrbljena. Neprestano sem razmišljala o vseh dogodkih tistega dne. Postavljala sem si različna vprašanja: Ali bi lahko opravila kako drugače, ali sem poskrbela dovolj za vse, kar je bilo potrebno? Kaj če se spet ponovi? Kako bo Maša vse to prenesla ...?

»Mislim, da sem svojo nalogo opravila dobro«, sem se mirila. Moje telo se je počasi začelo sproščati, napetost je popustila. Vse to mi je dalo dober občutek, da bo naslednji dan zelo sproščen.

Naslednji dan se je moja zlata deklica zbudila vsa nasmejana. Pohvalila se je, da se je naspala in se veseli novega dne. Kako je bilo tudi meni lepo! Upala sem, da bodo preostale počitnice bolj mirne.

Vanda je preveč poskočna

Vanda je vsak dan opravila del svoje rekreacije, saj je redno hodila v trgovino po kruh. Za to pa je že potrebovala približno pol ure. No, nekega dne se je vračala iz trgovine po bližnjici. Bila je preveč poskočna po skalah in padla. Gleženj ji je zatekel in to se je opazilo pri hoji. Poškodbo je skušala prikriti. Slučajno sem prišla v kuhinjo in videla, da si povija nogo. Takrat nama je priznala. Na nogo sem ji dala led. Za kratek čas je šla počivat, vendar se ni pustila motiti pri svojih običajnih delih in jih je opravljala naprej. Zelo težko jo je bilo prepričati, da mora počivati.

Čez nekaj dni smo proti večeru dobile obisk. Prišla je Vandina hčerka Polona z možem. Hitro je opazila, da Vanda težko hodi in vprašala, kaj se je zgodilo? »Malo sem padla, pa saj ni nič hudega,« je odgovorila Vanda. Polona me je prosila, naj ji dajem led na oteklo mesto. To sem že prej storila, vendar je Vanda hčerkin nasvet vzela bolj zares. Ubogala je in noga se je kmalu pozdravila.

Naslednje leto se je Vandi spet zgodila manjša nezgoda. Kuhinjsko okno je bilo težko zapreti, ker se je bilo nad pultom. Vanda se je stegovala in si pri zapiranju okna odrgnila kožo na roki. K sreči ni bilo hudo. Tudi za to odrgnino sem poskrbela in koža se je hitro celila. Vedno je bila zelo gibčna, a je včasih pozabila, da ni več tako mlada. Nekoč je šla spet na sprehod, in ko se je vrnila, nama je povedala, da je bila po »skalcah« malo preveč poskočna. Seveda ni povedala, da je padla in dobila odrgnino na roki. Pozneje sem to opazila, poskrbela za odrgnino in povila roko, da je lažje spala.

Vanda se je hodila kopat v morje tudi, kadar so bili valovi. Včasih je imela smolo in so jo valovi preveč potisnili ob skalo. Ko se je to ponovno zgodilo, je v hecu rekla: »Veš, preverila sem, ali je skala še tam.« Tako ji je skala pustila spomin. Stegno je dobilo podplutbo. Skrbno sem ji z ledom blažila bolečino.

Polomljena rebra

Bolj boleča pa je bila naslednja Vandina poškodba. Vsak dan se je kopala v morju in nekega dne ji je spodrsnilo, da je padla po skalah. Bolečine so bile hude. Tisto leto je bila v sosednji hiši Mašina vnukinja Nike z družino. Nike je zdravnica in po pregledu je ugotovila: »Najbolj verjetno je, da ima Vanda zlomljena rebra. Nič se ne da narediti, zacelilo se bo samo. Le rentgen bi pokazal, koliko reber je polomljenih. Telo bo potrebovalo tri tedne, da se rebra zacelijo.« Bili smo žalostni. Vanda ni imela obstanke v postelji. Obložila sem ležalnik, da bi ji bilo čim bolj udobno. V mirovanju je ni bolelo. Tako sta Maša in Vanda skupaj počivali v gaju in se pogovarjali. Po večerji sem dala Vandini lekadol in noč je mirno minila. Tudi Maša je bila zaskrbljena zaradi Vande. Tretji teden počitnic je bilo vroče. Vročina ni pojenjala, Vandino telo pa je lepo okrevalo. Želela si je, da bi se ohladila v morju. Odpravila se na obalo in počasi sedla v morje. Plavati ni mogla, ker jo je še bolelo, samo potunkala se je lahko in se ohladila.

Ko se je to zgodilo, naju je Vanda lepo prosila, naj tega ne poveva njenemu sinu. Obljubili sva, da bova tiho. V meni pa je ostal velik občutek krivde. Ko sem hodila popoldne na plažo, se mi je oglašala slaba vest. Razmišljala sem, zakaj Vanda ne želi, da bi zvedeli njeni domači. Ali se je morda bala, da bi morala predčasno končati počitnice? Ne vem. Nekoliko mirnejša sem bila, ko je prišel Mojčin soprog Zdravko, ki je tudi zdravnik, in me je potolažil. Tudi Mojca me je tolažila: »Nič ne skrbi, tu sva, in če bi prišlo do kakšnih zapletov, bova Vando odpeljala v Ljubljano.« Na srečo to ni bilo potrebno.

Nekega dne je zazvonil telefon in Vandin sin se najavil, da pride na obisk. »Lepo,« sem rekla, »zlate deklice so za to.« Naslednji dan se je Vanda sprehajala po vrtu in opazila sem, da je nekoliko nervozna. Čakala je sina. Prosila sem jo, naj odnese vrečko smeti v zabojnik, ki stoji ob cesti kakšnih sto metrov od naše hiše. V sebi sem upala, da bo morda po cesti pripeljal Miha in to bo lepo srečanje. In res je bilo tako. Vanda se je vsa nasmejana vrnila s sinom. Gosta sem postregla tako kot običajno. V meni pa se je začela oglašati vest. Kaj čakam? Pogledala sem Vando, ni mi bilo lahko. Ko je šla v hišo, sem izrabila priložnost. Glas se mi je nekoliko tresel, ko sem sinu povedala za nezgodo. Miha me je natančno poslušal. Ob meni je bila Maša. Nato mi je rekel: »Navajeni smo že, da mama rada prikrije svoje padce.« Sedaj mi je odleglo. Povedala sem, da je Vandino zdravstveno počutje najprej spremljala Nike, po njenem odhodu pa Zdravko, oba zdravnika. Njeno počutje je bilo vse skozi pod budnim nadzorom.

Nekoč sem bila tudi sama preveč poskočna. Mojčina svakinja Vera nam je postregla dobro kavo in jaz ne bi bila jaz, če ne bi želela sama pomiti skodelice. Ko sem hitela po stopnicah, sem zgubila ravnotežje. Skodelice so poskakovale po stopnicah in zanimivo, nobena se ni razbila. Moj prst na nogi pa je bil še kar nekaj časa boleč.

Nesreča pa je eno leto doletela tudi Mojco. Spodrsnilo ji je na skalah in ujela se je na roko. Bolečina v zapestju je bila huda. Hitro sem improvizirala opornico in ji zavezala roko. Zet jo je odpeljal v Ljubljano, kjer so ugotovili, da je kost počena in vrnila se je z mavcem.

Nekoč je imel smolo tudi Zdravko. Bilo je ravno v času evropskega prvenstva v nogometu.

Predvsem moški svet je spremljal dogajanja na zaslonih. Nekega dne je dal Mark, Mašin pravnik, pobudo, da bi priredili tekmo na domačem travniku. Zdravko in Mark sta šla v boj. Zlata dekleta smo glasno navijala. Seveda je bilo zanimivo, ko se mladenič in dedek podita za žogo. Naenkrat pa nesrečen zasuk gležnja in že je tu je zvin. Tekma je bila prekinjena, rezultat 1: 1. Zdravko pa je dobil ledene obkladke.

Na morju smo tako večkrat izkusili, da nesreča res nikoli ne počiva. Vendar pa nam kljub temu nikoli ni zmanjkalo tudi dobre volje.

Skrb za vrt in rožice

Vanda je na počitnicah najraje delala na vrtu. Okrog hiše je oplela vse, kar se je dalo. Ob njej je velikokrat sedela Maša v vozičku in skupaj sta razmišljali, kako bi to ali ono uredili. Maša ji je dala še eno ime, klicala jo je Mravljica. Res je neprestano z rokami rahljala zemljo, nosila vodo in zalivala. V zahvalo so se cvetlice razkošno odpirale v prečudovitih barvah. Bilo je lepo. Maša je z veseljem opazovala lepoto teh gredic.

Zlata dekleta smo bila znana tudi po tem, da je bil na mizi vedno šopek. Vanda je šla rada na sprehod in prinesla poljsko cvetje, ki je potem krasilo našo mizo. Nekoč nam je Mojca iz vrtnarije prinesla nekaj sadik, Vanda pa jih je posadila. Vsak dan smo opazovale, kako so rastle.

V tem naselju blizu nas je bila na počitnicah Mašina dobra prijateljica Katja. Nekega dne nas je povabila k sebi na obisk. Katja ima lep sadni vrt in ob hiši lepo speljano brajdo. Maša si je od nekdanj želela trto, ki bi jo speljala ob hiši. Poprosila je Katjo, ali bi ji lahko dala kakšen trs te trte, da bo rasla tudi pri njej. Hkrati bo to lep spomin na njo.

Katja ji ga je z veseljem dala. Maša in Vanda sta skupaj posadili to žlahtno vinsko trto. Vanda je skopala jamo, dala vanjo trs in zasula. Nato je steblo še privezala in zalila. Prinesla je še nekaj sveže prsti. Vsa leta smo opazovale nove poganjke.

Vanda pa ni urejala samo gredice. V roke je vzela tudi grablje in okoli borovcev pograbila vse iglice. Kadar je delala, je pozabila na vse, tudi na to, da bi bilo treba kaj popiti. No, vzela sem veliko skodelico in ji prinesla čaj ali kaj drugega, da se je osvežila. Ko so bile iglice na kupu, sem ji pomagala in jih odnesla v zabojnik za kompost. »Za danes bo dovolj,« sem rekla Vandi. Ona pa tako kot vedno: »Veš, samo še to naredim, pa pridem.« Vanda je vsak dan pograbila tudi dvorišče okrog kamnite mize in gredice pridno zalivala. Upravičeno smo govorile, da preživljamo počitnice v gaju.

Opazovanje živali

Čar našega gaja so dajale še ptice, ki so tu doma. Blizu mize je stalo votlo deblo, ostanek bolnega drevesa, in v njem sta si gnezdo uredila detla. Več let sta se vračala vanj. Lepo ju je bilo opazovati, ko sta izmenično letala v deblo. Detel je lep ptič in ima zelo barvito perje. Kmalu smo zaslišale, da so v gnezdu tudi mladiči in starša sta jim skrbno nosila hrano. Mladiči v deblu so odraščali in postajali vedno bolj živahni. Njihovo vreščanje je bilo že kar moteče, ko so klicali mamo in stegovali kljune. Nekega dne, ko smo sedele za mizo, se je najpogumnejši mladič za trenutek prikazal iz votline. Slišal ga je tudi pes Aco iz sosednje hiše in se z glasnim lajanjem zapodil k deblu. To je mladega detla spodbudilo, da je odletel v zlato svobodo.

Tigrasta muca je bila pritepenka. Začela je prihajati v bližino zelo previdno. Dobila je hrano, pojedla in odšla. Prihajala je dvakrat na dan. Če so bila zgodaj zjutraj naša vrata še zaprta in v njeni skodeli ni bilo hrane, se je usedla na klop, predla in čakala. Dobila je hrano, pojedla in nas zapustila. Ko se je ura bližala peti popoldne, je zopet prišla. Seveda ji je večerja dobro dela. Če je bila pri volji, je ostala še nekaj časa. Na lesenem stebru si je nabrusila kremplje, nato pa se skrbno umivala. Klicali smo jo Zofka. Tako smo se navezali nanjo, da smo se, če jo ni bilo ob tisti uri, že spraševali, kje je ostala. Ta muca je imela še eno lepo lastnost, nikoli ni stopila čez hišni prag.

Na počitnicah sta bili takrat tudi Mašina vnukinja Nike in pravnukinja Alani. Ta deklita ima neizmerno rada živali. S seboj je pripeljala svojo psičko in mačko. Rada ju je crkljala in kar na enkrat se je naša Zofka počutila ogroženo. Opazili smo, da so tudi živali ljubosumne. Maša mi je povedala, da njen sin prihaja tudi med letom v Sv. Ivan. Tam ga vedno čaka muca Zofka in tudi vedno dobi priboljšek od gospodarja.

Družabno življenje

Na počitnicah nam ni bilo nikoli dolgčas. V naselju letujejo Mašini prijatelji, ki so istočasno zgradili vikende. Še vedno so zelo povezani. Tu so odraščali njihovi otroci, spletali vezi in zdaj že prihaja nova generacija. Skoraj vsak dan je prišel kdo na obisk, ali pa smo bile me povabljene k njim. Prihajali so sosedje in nekega dne tudi vaščanke iz vasi. Srečanje je bilo ganljivo. To veliko pove, da je bila Maša z njimi lepo povezana in jim je tudi pomagala. Bila je zelo priljubljena.

Vedno smo se razveselile mladine. Sosedova Tina je eno leto pripeljala svojega fanta, študenta zgodovine iz Novega Sada. Tina je končala študij in je pripravljala doktorat. Zgodovinar se je z Mašo veliko pogovarjal o dogodkih iz druge svetovne vojne in po njej. Maša je bila vesela, da mlade to zanima in mu je z veseljem pripovedovala.

Vanda je bila najbolj vesela svojih domačih. Miha nas je obiskal vsako leto. Navadno smo ga povabile na kosilo. Že dan prej sem naredila načrt, kaj bom skuhalo. Tudi on nam je prinesel dobrote, ki smo jih še dolgo uživale. Vanda je bila neizmerno vesela, saj je težko čakala novice o svojih najdražjih.

Miha se je večkrat oglasil tudi s prijetnimi sporočili, navadno ob času našega zajtrka, kosila ali večerje. Sporočila so bila kot desert. Vandi je med drugim sporočil, da je v Bohinju pokošena trava. Zdelo se mi je, da se ji je kamen odvalil, saj jo je skrbelo, da razen nje nihče ne skrbi za njen vrt. Vanda je bila srečna tudi, kadar so prišli hčerka Polona z možem ali vnukinja z dvema otrokoma. Takrat je bilo za kratek čas spet zelo živahno.

Ko so se začele šolske počitnice, so na morje prišli tudi Mašina vnukinja z družino. Pravnuk Mark je prinesel spričevalo in priznanja, ki jih je pridelal v tem šolskem letu. Tudi prababica se je izkazala in mu dala nagrado. Pri nas je postalo takoj bolj živahno. Pravnukinja Alani je zelo rada prihajala k nam in s seboj pripeljala svojo muco Mijo in psičko Lino.

Nekega večera smo Zlate deklice povabile na večerjo Marka in njegovo prijateljico, sosedovo Katjo. Naredila sem »pohane šnite«. Po večerji sem dobila kompliment: »Nevenka, bil sem že v zelo dobri gostilni, kjer so na steni visela priznanja, ampak tako dobrih »šnit« še nisem jedel.« Tudi Katja je dodala svojo pohvalo.

V sosednji hiši je bila včasih hkrati z nami na počitnicah Mojca z vnukoma Markom in Alani. Večkrat nas je prišla pogledat in nam rada pripovedovala, kako so v njenih otroških letih preživljali počitnice. Imeli so lesen čoln, z očetom sta lovila ribe in metala ribiške mreže. Naučila se je čistiti mreže, v katere se je ujelo vse mogoče, od rib, sip, rakov ... pa do školjk in morskih klobas. Vaški ribiči so jo celo naučili krpati mreže. »Danes je to samo še spomin, rib je vse manj, ribolov pa je, razen za ribiče, prepovedan ...,« je nostalgичno končala svojo pripoved.

Nekega dne nas je dopoldan presenetil telefon. Oglasila se nečakinja Mašine sostanovalke v Domu. Maša ji je toliko pripovedovala o naših počitnicah, o morju, vrtu, rožah ..., da si je zaželela vse to videti v živo. Nečakinja ji je ustregla in z možem sta jo pripeljala. Tudi gospa Ani je bila na vozičku. Maša ji je hitela razkazovati naš »raj«, jaz pa sem se posvetila kuhanju kosila. Posebej sem se potrudila in na mizo so prihajale dobrote. Seveda so sledile pohvale. Za slovo sem postregla še s sladoledom in kavo, nato pa se jim je že mudilo v Ljubljano.

Nek dopoldan sem se s kolesom odpeljala v bližnji kamp Finida, da bi nakupila stvari, ki so za Vando pretežke. Ko sem se vračala iz trgovine, sem na parkirnem prostoru zagledala denarnico. Pobrala sem jo in preverila, kaj je v njej. Bili so dokumenti in nekaj denarja. Prodajalko v bližnji trafiki sem prosila za košček papirja in svinčnik in napisala naš naslov, kamor naj pride lastnik po denarnico. Po peti uri popoldne sta prišla dekle in fant. V takih trenutkih se zaveš, kaj je biti srečen. Povedala sta, da sta s tem denarjem nameravala preživeti do konca tedna, potem bo tudi

njunih počitnic konec. Vanda se je oglasila: »Vidite, to so Slovenci, pošteni ljudje.« Bila sta srečna. Zahvaljevanja ni bilo ne konca ne kraja.

Leta 2007 sta Mojca in Zdravko ravno v času naših počitnic odšla v Himalajo. Maša je težko čakala novice, ki jih je bilo sprva bolj malo. Povezale smo se z vnukom Petrom. Njemu so se oglašali Himalajci, kadar je bilo le mogoče. Maša je štele dneve, ko se bosta Mojca in Zdravko vrnila.

Leta 2008 je Peter diplomiral. Pred nami so prišli na morje in nas takoj ob našem prihodu povabili na kosilo. Za takšno praznovanje se spodobi, da se nekaj prinese. Zadrego je hitro rešila Vanda. Na travniku je nabrala poljsko cvetje in naredila čudovit šopek. Nazdravili smo mu s penečim vinom, od zlatih deklet pa je prejel čestitke in šopek, ki je bil res iz srca.

Spomini

Maša in Vanda sta imeli med vojno vsaka svojo hudo izkušnjo. Včasih so ju spomini odnesli v tisti čas, ki ga je nemogoče pozabiti.

Nekoč je pripovedovala Maša:

Spomladi leta 1944 sem bila v partizanih na Štajerskem. Zvečer so Nemci obkolili hišo in med begom sem bila ranjena skozi pljuča. Skrila sem se v listnjak na bližnji kmetiji. Zaradi novo zapadlega snega so partizani lahko prišli po mene šele čez dva dni in me odnesli v hišo partizanske družine v Medlogu pri Celju. Dva njhova sinova sta bila mobilizirana v nemško vojsko in nista vedela, da me starši skrivajo na podstrehi. Rana se mi je zagnojila in dobila sem 40 stopinj vročine. Gospodinja se je bala, da bom umrla, ker – kje bi me pa pokopali? Nekoč me je umivala in rana se je odprla, iz nje pa se je ulilo ogromno gnoja. Vročina mi je takoj padla.

Ne vem, kako je prišlo do izdaje, vendar so k sosеду, mlinarju, ki pa je vedel zame, prišli gestapovci, ga aretirali in zaprli v Celjski pisker. Tam so ga mučili in pretepali, tako da je povedal, kje živi »tista ranjena partizanka«. Najmlajši gospodarjev sin je pravočasno opazil gestapovski avto. Gospodinja mi je hitro dala star hubertus, visoke čevlje in cekar, ki ga je pokrila z ruto, ker je vanj skrila pištolo. Šla sem kar čez travnik. Za orientacijo mi je bil Celjski grad. Tako sem prišla srečno v Celje kljub temu, da nisem poznala terena. Tam sem se zatekla k »partizanski mami«, kjer je bil ravno na dopustu njen sin – tudi mobiliziranec v nemški vojski. (Na Štajerskem so Nemci vse mlade fante mobilizirali v nemško vojsko, da ne bi šli k partizanom.) In ta sin v nemški uniformi me je na kolesu odpeljal nazaj v partizane. Rana pa se mi je še kar naprej gnojila. Odpeljali so me v partizansko bolnico v Rog, kjer sem bila operirana.

Tudi Vandina zgodba je pretresljiva:

Tretjega januarja 1944 so nas odpeljali v zbirni center Rawensbruck. Vagoni so bili za živino, v kotu je stala kibla. Oken ni bilo, bila je samo ena lina. Ponoči se je nekje ustavil vlak. Na peronu je stal vojak in šel proti lokomotivi. Spodrsnilo mu je in padel je po tleh. Zavpila sem: "Erste Strafe". K sreči je vlak odpeljal, kajti ne vem, kaj bi se lahko zgodilo.

Ko smo se pripeljali v taborišče, so nas nagnali v nekakšne kabine, kjer smo morale odvreči vse, kar smo imele na sebi. Spodili so nas pod tuš, nato smo dobile črtaste flanelaste hlače in jopič ter cokle. Poslali so nas v karanteno. Baraka je bila dolga. Na vsaki strani so bile »sobe«, na sredini tega hodnika pa vodovod z umivalniki. V tej baraki nas je bilo sto. Spala sem na pogradu. Poleg mene so domovale podgane in uši.

Čez dan smo nosile pesek in ravnale teren za nove barake. Ali pa smo morale v krogu premetavati pesek. Nadzoroval nas je vojak. Stal je pokončno. V eni roki je imel puško, v drugi roki je držal psa. Dekle, ki je hodilo za menoj (bila je Židinja iz Splita), je začelo potihno peti. Pela je: »Ja imam barku, jednu malu barku i ljubav žarku od dragana ...« Tudi me smo začele peti. Vojak je prisluhnil pesmi, nato pa rekel: »Još jedan put, molim,« po licih pa so mu tekle solze.

Čez nekaj časa so nas preselili v drug lager, kjer sem najprej delala v pralnici, nato pa sem bila premeščena v tovarno. Tu sem delala na tekočem traku 16 ur na dan kot kontrolor. To je bila tovarna za vojaška letala. Vsak del je moral biti brezhiben. Z drugimi ženskami smo se dogovorile, da bomo tudi tisto, kar je bilo škart, kot brezhibno poslale naprej, izločale pa brezhibne dele. To je bila naša majhna sabotaža.

V zadnjih mesecih vojne so me poslali delat na kmetijo. Aprila 1945 so bili ruski vojaki vse bliže. Povsod je bilo polno beguncev. Strašno me je bolel zob, zato sem pobrala, kar sem imela, in na vse zgodaj odšla proti Berlinu. Nihče me ni ustavil. Povsod same ruševine, povsod polno ljudi, ki so bežali. Odšla sem na železniško postajo. Berlina ni bilo več, bil je zmlet v prah. Nato je vlak odpeljal do Münchna. Od tam sem nekako prišla do Beljaka. Bilo nas je ogromno. Nad nami so bobnela letala. Bombardirali so postajo. Šele po nekaj dneh sem se pripeljala do Jesenic. Peš sem šla na Bled, od tam pa domov v Škofjo Loko.

Še zadnjič vse tri skupaj

Leta 2009 sta moji zlati dekleti dopolnili 90 let. Mašin rojstni dan smo praznovale že marca v Ljubljani, Vanda pa je praznovala nekaj dni pred odhodom na morje.

Mojca in Zdravko sta nam ob prihodu v Sv. Ivan za dobrodošlico skuhala kosilo. Čakalo pa nas je presenečenje: na mizi kozarci s penino in darila za Vando. Maša ji je poklonila knjigo, drugo knjigo pa je dobila od Mojce in Zdravka.

Že naslednji dan se je vreme poslabšalo. Namesto sonca so bili na nebu težki oblaki in morje je bilo valovito. Začelo je deževati. Vanda, ki težko zdrži brez dela, je nameravala opleti rože, a ji je dež vse pokvaril. Postajala je nemirna in želela se je vrniti v Ljubljano. Razložila sem ji, da tu ni ne vlaka ne avtobusa. Ona pa: »Nič hudega, grem pa na štop.« Po štirih dneh muhastega vremena se je končno pokazalo sonce, a ne za dolgo. Vandina bolezen je napredovala. Mislila je, da je v Bohinju. Z Mašo sva ji mirno pojasnjevali, da smo na počitnicah na Hrvaškem in ne v Bohinju. Večkrat sem poklicala Miha, saj jo je pogovor z njim pomirjal.

Večere smo preživljale ob branju mojih dnevniških zapisov iz preteklih let. Vanda je vsak večer brala še svojo knjigo. Veke so ji kmalu padle in moji zlati dekleti sta tonili v globok spanec. Če nista bili preveč utrujeni, sta se mi zahvalili za dan, ki smo ga preživele skupaj. Jaz sem vzela svoj zvezek in vanj zapisovala vse, kar smo doživljale. Pisanje dnevnika je tudi mene pomirjalo.

Ko sem razmišljala o sebi, sem si rekla: »Počitnice so bile nekaj posebnega, Maša in Vanda v visokih letih. Premagovala smo vse ovire. Dala sem jima toliko ljubezni, da jo bosta imeli do naslednjih počitnic. To so bile drobne pozornosti, poslušanje in razumevanje.«

Naslednje leto je Vandina bolezen še napredovala in svojci so se odločili, da ne bo šla na morje. Z Mašo sva ostali sami. Vse je šlo v redu, le stopnice so nama delale težave. Mašine noge so bile vedno bolj mehke. Nekega dne sem morala pri sosedu poiskati pomoč. Postalo je jasno, da sami ne bova več zmogli. Prišla sta Marko in Mojca, da bi videla, kako lahko pomagata. Ugotovili smo, da Maša rabi pomoč. Mojca je ostala z nama skupaj z vnukinjo Alani. Združile smo moči.

Mašine oči so opešale in sama ni mogla več brati. To jo je najhuje prizadelo. Vsak dan sem ji brala knjigo in ji pripovedovala zgodbe. Nekega dne, ko sem se vrnila s kopanja, mi je rekla: »Čakam.« Mislila sem, da se želi premakniti. »Ja, sem že tu,« sem ji odgovorila. Še drugič in tretjič mi je rekla samo: »Čakam.« »Ja, Maša, kaj je tako nujnega?« sem vprašala. »Ja, kaj se vendar dogaja s Katrin?« Tako se je vživela v zgodbo, ki sem jo brala, da je želela čim prej slišati nadaljevanje. Bilo mi je všeč, da je tako pozorno sledila knjigi. Pod roke mi je prišla knjige pisateljice Utte Danelle: Vse zvezde z neba. Zgodba opisuje pot mlade pianistke Katrin, ki zapusti podeželje in se odpravi v Berlin, da bi spoznala skrivnosti umetnosti in življenja. Začne se vojna in vse se spremeni.

Naslednje leto sva se prvič iz depandanse preselili v hišo, kjer ni toliko stopnic. Marko in Mojca sta v dnevnem prostoru pripravila posteljo in trapez, mizo pa porinila v kot. Še sama sem uredila preostalo, da nama je bilo čim bolj udobno. Ko sva ostali sami, sva se dobro znašli. Imeli sva vsega dovolj in dolgo nisva pogrešali trgovine. Maša je tu še bolj uživala. V vozičku sem jo predstavljala okrog hiše, iskala sem sončen prostor, kjer ni pihal veter.

Maša se poslavlja od morja

Leta 2012 je Maša spet komaj čakala počitnic na morju. Precej je opešala, a sva kljub temu ostali pogumni. Ko je spet sedela pred hišo na morju, je ugotavljala: »Sluh mi močno peša, pa vendarle še slišim ptiča, kako poje, in morje, kako valovi. Tudi oči se čez čas privadijo na svetlobo. Vidim

morje in nebo. Ti ne veš, kako sem srečna.« Prejšnje leto še ni bilo tako kritično.

Večkrat mi je rekla: »Veš, najbrž sem letos zadnjič tu. V Ljubljano želim odnesti čim več spominov.« Mati narava pač ne prizanaša. Telo je postalo bolj okorno, moči je bilo vse manj. Vsak dan sem ji brala knjigo in poskušala narediti vse, da bi ji bilo lepo in bi uživala na svojem, tako ljubem morju.

Težave pa so se začele s hrano. Kar naenkrat jo je začela odklanjati. Veliko je pila. Bila sem v skrbeh. Njen obraz je izdajal, da hujša.

Obhajali so me spomini na prva leta, ko smo začele, Vanda, Maša in jaz, hoditi na počitnice. Ugotovila sem (saj ne more biti res), da je minilo že več kot eno desetletje. Kaj vse se je dogajalo v teh letih! Koliko nepozabnih trenutkov! Lepo mi je bilo z njima. Včasih imam občutek, da sem imela ob sebi dve mami.

Srečanja v Ljubljani

Med enimi in drugimi počitnicami je bilo predolgo obdobje, zato sem vsako leto povabila moji zlati deklici ob koncu leta k sebi domov, da smo prijetno zaključile leto. Obujale smo spomine, kako je bilo na morju, pa v Bohinju, kako smo premagale tudi kakšno bolezen in šle naprej. V prisrčnem pogovoru smo si nazdravile. Za slovo je sledila pesem, ki sem jo nekoč nekje prebrala:

*Upanje je čudovita stvar,
včasih nas upogne, tudi udari,
a redko zlomi.
V oporo nam je,
kadar nimamo
ničesar več.
Vrne nam nasmešek
na obraz,
daje nam razlog,
da pogumno nadaljujemo,
kadar smo na tem, da bi odnehali.
Pokaže nam pot,
ki je naše oči ne vidijo ...*

»Dragi moji, želim vama, da premagata te turobne zimske dneve in spet nas čaka morje, čaka nas Bohinj in še kaj. Z Vama sem doživela veliko zanimivega, veliko veselja in radosti. Hvala Vama!«

Mašin rojstni dan

Marca leta 2009 je Maša praznovala 90 let. V Domu je imela veliko obiskov, soba je bila polna rož. Zame je bilo najbolj ganljivo, ko sem pripeljala Vando in sta si stari prijateljici v tako visokih letih segli v roke in ji je Vanda zaželela vse najboljše.

Maša naju je povabila na praznovanje v Domu. Pridružile so se nam še nekatere gospe iz Doma in Mašine prijateljice. Mojca je poskrbela za prigrizek, pijačo in seveda tudi za torto. Jaz sem spekla belokranjsko pogačo, ki jo je imela Maša zelo rada. Pridno sem lovila v fotoaparat nasmeške veselja.

Vanda je stopila k Maši in jo vprašala: »Mašenka, ali ti lahko dam poljubčka?« Za slovo sta se poljubili.

Vanda na obisku pri prijateljici

Nekoč, ko sem bila pri Vandii, me je vprašala, kaj bom delala popoldan. Povedala sem ji, da bom šla k najini zlati deklici Maši. »Veš, tudi jaz bi šla rada k njej. Ali bi me kdaj pospremila do Maše?« Obljubila sem, da bom prišla ponjo konec tedna.

»Kaj misliš Nevenka, kaj naj ji nesem? Ali bi bila vesela kakšne knjige?«

»Žal, to ne bo šlo, veš njene oči ne zmorejo več, vid je opešal.«

»Potem pa cvetlico, tega bo gotovo vesela.«

»Da, prav imaš Vanda, tega se bo razveselila.«

»Nevenka, ali bo Maša še kdaj hodila? Kaj je z njo, da ne more hoditi?«

»Pred leti je bila na operaciji, ki pa žal ni uspela.«

»Ali res ni nobenega zdravila za to? Veš, jaz sem pripravljena iti k njej, pomagala bi ji, saj veš, da imam dovolj časa.«

»Ja Vanda, lepo od tebe.«

Dan je bil turoben, ravno primeren za obisk. Maša je nekaj trenutkov opazovala, dokler se ni oglasila Vanda:

»Maša, tu sem, prišla sem k tebi na obisk.« Maši so se oči zasvetile, v njih sem videla veselje. Začeli sta obujati spomine.

»Ali se spomniš, ko sta šli skupaj v Moskvo in potem vse do Bajkalskega jezera,« je začela Vanda. »Se ti spomniš, ko sva obiskali grob pisatelja Antona Pavloviča Čehova? Grob si lepo uredila. Tudi v gledališče sva šli. Kart ni bilo več, ti pa si kar vztrajala. Razložila si, da sva prišli iz Jugoslavije in da si želiva ogledati to baletno predstavo. Uspelo ti je, dobila si vstopnici. Da, to so lepi spomini,« se je raznežila Maša.

Vando sem odpeljala nazaj v Dom, ona pa je še kar razmišljala: »Nevenka, kako naj se ti zahvalim, veliko si naredila za mene.« Čez nekaj časa se ji je utrnila ideja: »Veš kaj, povabim te na Triglav, ti pa poskrbi za dobre čevlje.«

Slovo

Spomladi leta 2013 sva z Mašo že načrtovali najine počitnice. Kmalu po tem je obležala s pljučnico. Redno sem prihajala k njej, videla sem, da njeno zdravstveno stanje ni dobro. Postajala sem zaskrbljena, žalostna. Zavedela sem se, da odhaja. Spomnila sem se, da sva se nekoč davno pogovarjali o odhodu. V meni se je nekaj odprlo in sem ji rekla: »Veš, pred tolikimi leti sem te spoznala in sprejela in želim si, da bi bila ob tebi, ko boš za vedno odšla.« Nisva vedeli, kako se bo to končalo, a bilo mi je dano, da sem bila z njo, ko je odšla.

Od nje sem se poslovila na grobu.

Draga Maša, draga zlata deklica,

poznali sva se več kot tri desetletja. Prišla si v naš blok na Poljansko. Hitro sva se spoprijateljili.

Leta so tekla in veliko se je spremenilo. S starostjo so prišle zdravstvene težave, a nikoli nisi izgubila volje. Sprejela si invalidski voziček, nato si se preselila v Dom. Bolezen je tiho napredovala, vzela ti je tudi vid. Med najinim klepetom si mi nekoč rekla: »Vse sem sprejela, a izguba vida me je najbolj prizadela.«

Vedno si bila vesela obiskov. Večkrat sem prišla k tebi. Veliko sva se pogovarjali. Pred desetimi leti sem te med najinim pogovorom tudi vprašala, kako boš preživela počitnice. Ti si bila kratka: »Veš, mojih ne bom obremenjevala.« Ko sem videla, koliko ti pomeni narava in vikend v Umagu, sem ti želela prižgati žarek upanja in sem ti rekla: »Maša, jaz te povabim na tvoje morje.« Tega vabila si bila zelo vesela in si uredila tako, da sva šli in tako več kot eno desetletje preživljali skupaj počitnice na morju.

Uživala si v lepotah narave, poslušanju valov, žvrgolenju ptic ... Na počitnicah si dobila toliko moči, da si lažje prebrodila dolge zimske dni. Nekoč si mi rekla: »Veš, šele januar je tu in jaz že vidim morje. Veselim se počitnic!«

Nekaj let je z nama letovala tudi tvoja prijateljica Vanda. Skupaj smo bile tako zanimive, da smo si nadele ime ZLATA DEKLETA.

Tudi letos je bilo v načrtu, da greva skupaj na počitnice. Žal ti ni bilo dano, narava je bila močnejša.

Draga Maša, hvala ti, da mi je bilo dano biti s teboj in ob tebi dneve, tedne, mesece, leta

Počivaj v miru zlata deklica!

Tvoji zlati deklici Vanda in Nevenka

Vanda

Vanda je živel v Ljubljani v svojem prijaznem stanovanju. Tam sem jo občasno obiskovala. Z leti se ji je zdravje poslabšalo in potrebovala je pomoč. Svojci so iskali Dom, da bo varna, da jih ne bo neprestano skrbelo. Leta 2008 je bila dobila mesto v Domu. Težko je sprejela, da nima več svojega lepega in prijaznega doma. Sin je to razumel in ji je opremil sobo z njenimi kosi pohištva. To jo je nekoliko pomirilo.

Obiskovala sem jo v Domu. Večkrat pa sem jo povabila tudi na izlet. Vabilo je sprejela z veseljem. Vedela sem, da je včasih veliko hodila po hribih, naredila je celo planinsko transverzalo.

Prvi izleti

Vanda je dobila palico, ki ji je bila v veliko pomoč. Nekaj kilometrov ven iz Ljubljane sva šli na simpatičen hribček. Poskusili sva, ali nama bo uspelo. Zmagali sva. Ta hrib se imenuje Klobuk. Tudi sama je bila zadovoljna, da kljub visokim letom še zmore.

Nekoč sem jo povabila v Litijo. Tam je pokopana moja dobra prijateljica. Bila je nedelja popoldne, čudovit sončni dan. Pripeljali sva se, prižgali sveči, se še nekoliko sprehodili in jo počasi mahnili nazaj proti Ljubljani.

Tako sva jo z Vando večkrat mahnili v neznano. Nekoč sva se odpeljali na izlet na Krim. Tudi tu je bilo treba priti do vrha. Korak za korakom sva šli vedno više in više. Napor je bil hitro poplačan. Prostranost gora je bila čudovita. Pogled je segal vse do Italije. Vanda je bila neizmerno srečna. Večkrat mi je rekla: »Ali vidiš to lepoto?« Misli so jo odnesle v čase, ko je še hodila po gorah.

Spominjam se 8. februarja. Bil je prekrasen pomladanski dan. Sonce je prijetno grelo, ko sva se odpeljali na Cerknjsko jezero. Na jezeru so se mladi drsali, grmičevje je že pognalo. In šli sva na jezero. Lepo nama je šlo. Vsa nasmejana je rekla: »Veš ti pa znaš!«

S seboj sem imela malico in seveda pijačo. Bili sva pravi popotnici. Sonce je že zahajalo, nama se pa ni preveč mudilo, pa vendar sva se morali vrniti v Ljubljano. Vanda je bila vesela. »Kako naj ti to vse poplačam, toliko si naredila zame,« so bile večkrat izrečene besede.

Izlet na Slivnico

Neko nedeljo sva se odpravili na Slivnico. Da vidiva, ali bova kje srečali čarovnico. Ne, nisva je srečali, zato pa je bila pokrajina je bila čarobna. Po planjavah so se pasli prekrasni konji, pogled je segel v dolino na tisto čudovito jezero, ki je bilo pozimi ledeno, zdaj pa je rahlo valovilo in vabilo obiskovalce. Vando je lepota prevzela: »Veš, kaj takega še nisem videla.« Na vrhu je koča, da sva lahko posedeli in se okrepčali. V predprostoru te kočice pa naju je pozdravila tista slavna coprnica Urša. Po prijetnem počitku sva se počasi vrnili v dolino.

Med potjo sta nama prišli nasproti mamica s hčerkico. Deklici je pogled obstal na Vandini. »Mami, pogledaj to babico, kako je hecno oblečena. Ali vidiš, v hribe gre, na sebi pa ima plisirano krilo? Ali ni to hecno?« Mamici je bilo nerodno in hitro je začela razlagati hčerki, kako je bilo nekoč: »Tokrat dekleta niso nosila hlač, taka krila so bila običajna in primerna, saj so jim omogočala daljše

korake.« Vanda se je nasmejela razlagi in še naprej nabirala cvetje, da bo njena soba še nekaj dni dišala po naravi. Vse to naju je bogatilo in vtise sva podelili tudi svojim domačim in najini zlati deklici Maši.

Skok v Belo krajino

Tam čez Gorjance se v vsej lepoti razprostira čudovita dežela Bela krajina. Bila je pomlad. Odpeljali sva se v majhno vasico Grible. Krošnje dreves so bile odete v bele cvetove, ki so jih obletavale čebele. Na lepo obdelanih vrtovih je že kukala zelenjava, okoli vrtnih ograj je bilo veliko znanilcev pomladi. Ko se voziva po asfaltirani cesti, se večkrat srečava z reko Kolpo. Vanda je navdušena nad lepoto narave.

Povedala mi je, da je njena sestra imela fanta iz Bele krajine. To je bil zdravnik, dr. Mirko Drganc. »To je pa zanimivo. Ali te zanima, kje je živel?« sem jo vprašala. Obljubila sem, da ji bom nazaj grede pokazala to hišo. Vračali sva se po partizanski magistrali in se ustavili pri Drgančevi hiši v Semiču. Razložila sem ji, da so to domačijo sorodniki podarili Zvezi paraplegikov Slovenije. Sprehodili sva se po dvorišču in si ogledali okolico. Vanda mi je povedala, da te čudovite Bele krajine ne pozna in me vprašala, zakaj se imenuje Bela krajina. Povedala sem, da nekateri pravijo, da se imenuje po belih brezah, drugi pa, da po belih narodnih nošah. Vprašala me je, če sem kdaj plesala kolo. Seveda, Lepa Anka kolo vodi ...

Grad Turjak

Bila je sončna pomladanska nedelja. Vandi sem sporočila, da bom prišla po kosilu ponjo in se bova odpeljali na grad Turjak. »Z veseljem te bom čakala.« Peljali sva se proti Škofljici in naprej proti Velikim Laščam. Vanda je opazovala naravo. Na grajskem dvorišču nas je sprejela kustosinja. Pokazala nam je lepo urejen prostor, kjer je zdaj poročna dvorana. Naprej je velika dvorana za nazdravljanje mladoporočencem, občasno pa prirejajo tudi ples ali kakšne seminarje. V velikih grajskih prostorih so večkrat umetniške razstave. Zelo zanimivo je, kako so povezani tramovi, ki nosijo tako mogočno streho. Lepo restavrirano pohištvo je še danes okras gradu. Na dvorišču stoji vodnjak, v katerem se je nekoč zbirala voda. Vanda je zelo natančno poslušala razlago.

Dan je bil še dolg, zato sem predlagala, da se odpeljeva še na Rašco. Tam sva si ogledali Trubarjevo domačijo. Pred dobrim tednom so tu kmečke žene razstavljale ročna dela, jaz pa sem imela razstavo svojih belokranjskih pisanic. Na livadah je bilo polno zvončkov in trobentic. Ko sva se peljali proti Ljubljani, se mi je Vanda zahvalila: »O, kako je bilo lepo! Veliko zanimivega sem slišala in veliko videla. Hvala ti Nevenka.«

Grad Bogenšperk

Neko junijsko nedeljo sva se odpeljali na grad Bogenšperk. Pot naju je vodila proti Dolenjski. Vanda je bila živahna, zelo jo je zanimalo, kje je ta slavni grad. Med potjo sem ji razlagala delček zgodovine in kdo je tu živel. Veselila se je, da bo videla znanega barona Valvasorja. Rahlo sva se vzpenjali proti vrhu. Bila je navdušena: »Kako lepo je tu, ali vidiš te mehke gričke, poglej ta drevesa, vidi se da so že stara in vendar so odeta v lepe zelene liste. Veš, ne vidim, katero drevo je

to.« Bile so lipe, stara slovenska drevesa in na njih vse polno čebel.

Vstopili sva skozi grajska vrata in neka gospa je bila že pripravljena, da naju bo vodila po gradu. Razkazala nama je lepo urejene prostore, nato pa naju odpeljala na podstrešje, kjer je ohranjena Valvasorjeva tiskarna. Valvasor je bil strasten raziskovalec, zbiralec. Hodil je po deželi in skrbno zapisoval značilnosti pokrajine. Njemu se moramo zahvaliti, da je sloves Cerknškega jezera ponesel v Anglijo, kajti takratni strokovnjaki niso vedeli za presihajoča jezera in niso mogli sprejeti, da v različnih letnih časih jezero spreminja svojo podobo. Zanimivo je bilo, ko je voda odtekala in so v plitkem jezeru poskakovale ribe. Prihajali so ljudje in jih pobirali. Danes to ni več dovoljeno. Delo, ki ga je opravil Valvasor, je neprecenljive vrednosti. Žal so bili stroški zelo visoki in moral je svoje premoženje prodati. Njegova dela so sedaj v Zagrebu. Nekaj malega je ostalo tu. Najbolj znana knjiga je Slava Vojvodine Kranjske.

Sprehodili sva se še po grajskem griču, nato pa naju je že priganjala ura. V Ljubljani pa sva imeli še eno nalogo. Na Starem trgu sva si morali ogledati zanimivo hišo, ki je nekoč imela lepo svetlo zeleno fasado, nad okni pa zlate ornamente. In to naj bi bila rojstna hiša Valvasorja! Vztrajno kliče po obnovi.

Vanda, polna vtisov, se je spet zahvaljevala: »Lepo je bilo, še nikoli nisem bila tu, hvala ti za ta čudovit popoldan.«

Sprehodi po Ljubljani

Še več izletov sva naredili po naši deželi Kranjski, a Ljubljane nisva zanemarili. Včasih sva opazovali obnovo kakšne stare zgradbe. Ko sva naslednjič prišli, je že razkrivala svojo prvotno lepoto. Pokazali so se ornamenti, ki so bili prej že skoraj nevidni. Ali pa sva opazovali gradnjo popolnoma nove zgradbe, vse od temeljev do strehe (npr. Kemijski inštitut). Če je bilo zunaj bolj hladno, sva zavili v muzeje in galerije.

Ogledali sva si Plečnikovo razstavo. Vanda je povedala, da sta njen oče in Plečnik prijateljevala. Na razstavi sva si ogledali nekaj stolov, veliko skic in tudi njegovo drobno orodje, ki ga je uporabljal pri delu. Nekoč sva se sprehajali po Korunovi ulici v Trnovem in prišli do njegove hiše. Vstopili sva in si želeli ogledati hišo. Tisti dan ni bilo ogledov, lahko sva šli samo na vrt. Zvedeli sva, da nameravajo hišo v kratkem zapreti, ker je potrebna obnove.

Pred nekaj leti je bila v Ljubljani velika razstava, posvečena arh. Jožetu Plečniku in tudi tja naju je zanesla pot. Zelo radi sva šli tudi v Tivoli, kjer so na levi in desni Jakopičevega sprehajališča tematske fotografske razstave na velikih panojih. Vandini se je zdelo nenavadno, da so lahko

razstave tudi v taki obliki.

Včasih sva šli na sprehod po ljubljanskih mostovih. V Ljubljani so zgradili kar nekaj novih mostov. Eden izmed njih se nama je zdel še posebej zanimiv. To je most med bivšo Cukrarno in Onkološkim inštitutom. Njegova zanimivost je v tem, da je zgrajen v nadstropju, v pritličju za pešce in posebej za kolesarje, zgoraj za avtomobile. Most ima tudi dvigalo. Povezan je z Roško cesto, kar je močno skrajšalo pot reševalcem iz Kliničnega centra, ki zdaj tako rekoč padejo na urgentni blok. Na sprehajalni poti sva videli tudi Plečnikovo zapornico na Ljubljanici in občudovali prekrasen pogled na Grad.

Že dlje časa sva opazovali, kako skrbno delavci urejajo obrežje Ljubljanice. Ob strugi je prelepa dolga sprehajalna pot, dostopna tudi z invalidskim vozičkom. Vanda je opazovala race, kako so preletavale reko in se teple za košček kruha. Opazila je nekaj temnega, ki je migalo v vodi. Kaj je to? »Ja, to je vidra,« sem ji povedala. Usedli sva se na klopco, da se nekoliko odpočijeva. Sonce je prijetno grelo. Čez nekaj časa je pred seboj spet opazila nekaj majhnega. Ni dobro videla, ugibala je, ali je živalca, ki miruje, ali morda kamen. Kaj bi to lahko bilo? Odgovorila sem ji, da je martinček, ki se rad sonči in tu na obrežju se sonce upre vanj in ga greje. Vanda me je ves čas držala za roko, kot bi se bala, da jo bom zapustila. Vem, da ji ti sprehodi veliko pomenijo. Da, tudi meni je v veselje, da ji poklonim delček narave tako rekoč v samem centru našega mesta.

Vožnja po Ljubljanici

Poletje je bilo in dovolj toplo, da sem se neko nedeljo popoldne odločila, da si bova ogledali del Ljubljane z rečne struge. Reka Ljubljanica je plovna in na njej je veliko ladjic, ki vozijo turiste. Pa pojdiva tudi midve. Vkrkali sva se in kmalu občudovali čisto nov pogled na Ljubljano. Pocukala me je za rokav: »Veš, to je tromostovje, to je zgradil arhitekt Jože Plečnik, veš, z mojim očetom sta se veliko družila.« Vesela sem bila, da je tako pozorno opazovala. Naprej je občudovala Plečnikovo tržnico, njene velike loke, ki jih je krasilo cvetje. »Poglej te čudovite rdeče cvetove, kako sklanjajo glavice proti vodi, da se v njej gledajo!« Zanimivo razmišljanje.

Kapitan ladje nas je peljal proti Zmajskemu mostu. Tudi ta ima svojo zgodbo. Njega povečujejo štirje bronasti zmaji in turisti pritiskajo na fotografski aparat. Malo naprej je ladjar obrnil in počasi smo se vrnili na izhodišče. Pod vtisom lepega izleta je Vanda sklenila: »Veš, to bom povedala Mihi, kje sem bila danes.«

Z vzpenjačo na Grad

Nekoč sem si zamislila, da bi si ogledali Ljubljano še iz druge perspektive. Na Grad sva se odpeljali z vzpenjačo. Tudi to je bilo nekaj novega. Ko sva se vzpenjali proti vrhu, je Vanda v daljavi zagledala Kamniške gore. V dolini je opazila nove stavbe in ena ji je posebej padla v oči. Spominjala jo je na skakalnico v Planici. Sprehodili sva se po grajskem parku in dvorišču, Vanda pa je kot vedno občudovala drevesa in razmišljala, od kod tako mogočna drevesa dobijo vodo. Včasih sem naredila kakšen posnetek in ga poslala njenim domačim. Vedno se je znala poveseliti: »Ja, ti se pa res vsega spomniš.«

Lahko rečem, da sva redni obiskovalki Ljubljanskega gradu. Slediva dogajanju na njem in lansko leto sva bili na razstavi prečudovitih adventnih venčkov in drugega cvetja. Vandine oči so se svetile od navdušenja.

No, da leta niso pomembna, sva dokazali nekega zimskega dne, ko je na novo zapadel sneg. Odločili sva se za sprehod po grajskem drevoredu. Pobočje gradu je zamenjalo obleko. Vse je bilo belo. Toplo sva se oblekli in obuli in šli po zasneženem drevoredu na sprehod. Zmagali sva. Koliko je bilo smeha in veselja! Po tako napornem sprehodu sva zavili v grajsko kavarno. Vroč čaj naju je pogrel in zadovolji sva se vrnili proti avtu. Vanda je znala uživati v lepotah narave. Ni je motilo slabo vreme, vedno je bila za akcijo.

Bohinj

Več let sva z Vando po morju nadaljevali počitnice še v Bohinju. Ko ji je moč začela nekoliko pešati, sta me hčerka in sin prosila, da bi jo spremljala in ji po potrebi pomagala.

Njihova hišica je v Ukancu blizu jezera. Sprva sva hodili v Bohinj celo dvakrat na leto, spomladi in jeseni. Svojci so bili zadovoljni, da je bila mama na varnem. Jaz sem skrbela za gospodinjstvo. Vanda je skrbela za okolico. Vsak dan sva šli na sprehod, in ko nama je zmanjkalo hrane, sva sedli v avto in se odpeljali v Ribčev Laz.

Z Vando sva delali z roko v roki. Dobro sva se ujeli in vedno nekaj našli, da nama ni bilo dolgčas. Vanda, ki je od malih nog hodila v Ukanc, je tu prava Bohinjka. Vedno jo je kdo ustavil in pozdravil.

Ko sva posedali pred hišo, je Vanda opazovala lepo raščeno bukev, ki je segala visoko v nebo in mi začela pripovedovati: »Ali vidiš to drevo? Veš, ko sem bila stara pet ali šest let, ga je zasadil moj oče, jaz pa sem mu držala kol. Skrbno je nežno drevce privezal ob kol, da je imelo oporo. Bukev je lepo rasla in vidiš, jaz jih imam sedaj že blizu devetdeset. Res je prava lepotica. In veš zakaj? Njene korenine so zelo dolge in vodo črpajo iz jezera. To jo ohranja pri življenju. Ali je kaj lepšega na svetu – tale bukev, jezero, sonce in midve.«

Obe sva bili jutranji. Vanda je rada legla zgodaj v posteljo in zjutraj zgodaj vstala. Kako je lepo, ko ti sončni žarki posvetijo na okno in kličejo: poglej moj odsev v jezeru! Po zajtrku pred hišo se je začel nov delovni dan. Ob hiši je ozek pas položenih lepih belih kamnov. Med njimi je poganjala trava in Vanda je bila že na kolenih. Vsak kamen je premaknila in spulila plevel. Pomagala sem ji, seveda po njenih navodilih.

In tako je šlo iz dneva v dan. Ko je končala delo okrog hiše, je vzela samokolnico, grablje, lopato in odšla na obrežje. Tu je imela veliko dela. Ob neurju je na obrežje naplavilo vse mogoče in treba ga je bilo očistiti. Ko je bila samokolnica polna, in če ni bilo mene, je ogovorila kakšnega turista, da ji je pomagal. Glede sporazumevanja ni bilo težav, saj zelo dobro obvlada nemško, francosko in italijansko. Nekega dne so prišli štirje mladeniči iz Skandinavije. Fantje so jo ogovorili v angleščini. Predlagala je francoščino in na srečo, so jo znali tudi oni. Zaprosila jih je za pomoč. Napeli so mišice in odpeljali nekaj samokolnic. Nato so fantje zaplavali v jezeru. Lepo so se poslovili od nje in Vanda jih povabila, naj spet pridejo naslednje leto. Bilo je prav prisrčno, kako se je dobro počutila v skupini mladih študentov.

Srečanj s turisti je bilo še več. Včasih je koga povabila na šilce žganja. Nekoč sva z Vando ravno pojedli kosilo, ko je prišel na obisk gospod, ki ga jaz nisem poznala. Bil je njihov prijatelj, ki ima vikend ne daleč stran. Povedal je, da ga je pripeljal znanec. Hotel se je okrepčati v bližnji gostilni, a je na žalost do večera zaprta. V našem loncu je bilo še nekaj juhe in z veseljem sva mu jo ponudili.

Neko popoldne je šla Vanda počivat, jaz pa sem sedela pred hišo in ustvarjala svoje pisanice. Pojavil se neki gospod s spremstvom. Opazila sem, da nima roke. Šla sem po Vando, ki se ga je zelo razveselila. To je bil slikar, gospod Polde Oblak, ki živi v Nemčiji in se rad vrača v Slovenijo. Ni pozabil na Vando, ki mu je nekoč pomagala iz avta nesti stojalo. Potem ga je večkrat povabila na čaj.

Nekoč me je poklicala moja prijateljica iz Vipave: »Češnje zorijo. Pridi ponje!« Razložila sem ji, da sem z Vando v Bohinju in vprašala, če naju sprejme obe. »Pridita, čakam vaju!« Naslednjega dne sva bili že na poti. Narava res dela čudeže. Krošnje dreves so žarele, polne prekrasnih rdečih češenj. Pri obiranju so nam pomagali sorodniki in kmalu so bile gajbice polne. Vanda pa kar ne bi odnehala: »Vidiš, koliko je tu še dela? Veš, morali bi še nadaljevati.« Naju pa je že opozarjala ura, da morava nazaj v Ukanc. Sosednje so naju pogrešali in tudi njim sva dali nekaj tega žlahtnega sadeža.

Lepega dne naju je odneslo na Vogel. V gondoli je bilo veliko turistov. Bili so iz Izraela, tako so nama povedali. Šli sva na razgledno točko. Pogled na gore in na temno modro jezero je nekaj prečudovitega. Vanda je razširila roke in mi pokazala: »Veš, vse te gore sem prehodila. Od tod lahko greš, kamor želiš.« Sprehodili sva se okoli koč in naredili nekaj posnetkov. Eno fotografijo sva poslali tudi Vandinemu sinu.

Vanda si je zelo želela, da bi bila z nama tudi Maša. Vedela sem, da to ni mogoče, da pa bi Maša z veseljem prišla za en dan. Vsak dan sva poslušali vremensko napoved. Ko so napovedali več dni lepega vremena, sem sporočila Maši, da pridem ponjo. Zvečer sem se odpeljala v Ljubljano, Vanda pa je tisto noč sama prespala v hiši. Naslednji dan sem zjutraj naložila Mašo v avto in že sva hiteli proti Bohinju. Spotoma sva se ustavili na Bledu in kupili znamenite kremne rezine. Vsa nasmejana naju je že čakala Vanda. Koliko radosti je bilo! Ob pogledu na jezero se je Maša spomnila časov, ko sta z Vando tu skupaj preživljali počitnice.

Na njuno željo smo jedle ričet. Po kosilu pa je šla Maša počivat. Dobra ura spanja ji je koristila. Vanda jo je ves čas čuvala, da ji ne bi preveč sijalo sonce, da je ne bi pičila kakšna živalca, ali da je ne bi zeblo. Postelja je bila zelo nizka in Maše nisem mogla dvigniti sama. Vanda je šla k prvim sosedom, toda smola, nikogar ni bilo doma. Pri sosednji hiši pa je našla mladeniča, ki nam je pomagal Mašo spraviti v voziček. Na mizo sem prinesla malico in že nas je začela priganjati ura. Mašo sem odpeljala v Ljubljano in takoj odhitela nazaj v Bohinj. Vanda me je čakala v postelji in brala. Razveselila se me je in rekla: »Veš, danes je bilo tako lepo, ko je bila pri meni moja prijateljica. Škoda, da se ni odločila in ostala z nama.«

Kar nekaj let zapored sem Mašo za en dan pripeljala v Ukanc. To so bila zelo prisrčna srečanja. Mašine oči so bile že slabe, a je vseeno uživala v tej čudoviti pokrajini pod Triglavom. Z Vando sta se spominjali, kako sta skupaj hodili k izvirov Savice, čistili obalo in se kopali v jezeru.

Nekega dne sem predlagala Vandi, da bi se odpeljali na Bled in si ogledali Gasparijevo razstavo. Takoj je bila za to. Gasparijevih slik je bilo veliko z različnimi motivi. Še vedno pa so aktualne tiste, ki so tudi na razglednicah in prikazujejo novoletne in velikonočne običaje.

Nekoč sva se odpravili pogledat vojaško pokopališče iz 1. svetovne vojne, ki je v Ukancu ne daleč stran od Vandine hiške. Pokopališče je lepo urejeno. Obe sva se spraševali, čemu so bile potrebne vse te žrtve.

Spet drugič sva se odločili za vožnjo po jezeru z ladjico. Bilo je zanimivo, imeli smo turističnega vodiča, ki nam je povedal, da je jezero globoko na enem mestu okoli 50 metrov, da je ledeniškega izvora in da slap, ki priteče v dolino in se izliva v jezero, izvira pod steno Komarče.

Zvedeli sva tudi, zakaj se imenuje to naselje Ukanc. Zaprta dolina pod Komarčo je nekoč tamkajšnjim prebivalcem pomenila konec sveta. Zato so rekli, da gredo »u konc«, kar je pomenilo na konec.

Leta 2012 sva bili v Ukancu meseca junija, ko ima Vanda rojstni dan. Povabila je svoje domače. Ampak, če pridejo gostje, morava nekaj pripraviti. Predlagala sem flancate in spekli sva še slane rogljičke. Tudi peneče vino je bilo na mizi. Ko smo se zbrali, smo Vandi nazdravili. Kako lepo jo je bilo videti nasmejeno s svojima otrokoma in vnuki. Nato smo odšli v gostilno na kosilo.

Naredili sva še eden izlet, ne vedoč, da je zadnji. Odpeljali sva se v Ribčev Laz. Najprej sva nakupili stvari za gospodinjstvo, potem se je začel najin »pohod«. Na majhni vzpetini stoji spomenik štirim možem, ki so prvi osvojili Triglav. Možje so obrnjeni proti Triglavu. Nato sva šli čez kamniti most in si hoteli ogledati cerkev Janeza Krstnika, ki pa žal ni bila odprta. Šli sva čez cesto in se po lepi gozdni poti ob jezeru sprehodili do točke, kjer se z Vogarja spuščajo zmajarji. Da sva zmogli »prehoditi« to pot, moram povedati, da je bila Vanda na invalidskem vozičku. Morda bi kdo mislil, da je bil sprehod dolgočasen. Nikakor ne. Vanda je občudovala lepote narave, skrb za čisto okolje ..., vse je opazila in gledala z velikim zanimanjem. Taka je moja zlata deklica.

Poslovlili sva se od bohinjskih sosedov in znancev in se odpeljali nazaj v Dom.

V Domu

Prišla je turobna zima. Nekoč sva sedeli na terasi Doma na toplem soncu, ko mi je rekla: »Veš, moj obroč se vedno bolj oži.« Zbolelo me je. Tudi sama se očitno zaveda svojega stanja. Hudo mi je,

vendar moram sprejeti, da je res tako, ne smem si zatiskati oči. Veliko ji pomeni, da ima nekoga ob sebi. Slabo vidi, dotik, stisk roke, objem pa ji veliko pomeni. Besede se izgubljujejo. Vesela je, kadar ji preberem kakšno kratko zgodbo.

Letos je v njeno družino prišel nov član, Vanda je dobila pravnuka. Nekoč smo se srečali na sprehodu z mlado mamico in dojenčkom. Mamica ji ga je dala v naročje, Vanda ga je nežno objela in poljubila. Kako je bila srečna! Ko ji je mamica hotela vzeti otročička, je prosila: »Ne še!« Take trenutke začutim kot majhna darila.

Tako kot svojci, tudi sama težko sprejemam njeno bolezen, a hkrati mi je lepo ob njej. Želim ji dati čim več lepih trenutkov, kolikor je le v moji moči. In kaj je sreča, se večkrat vprašam? Ali je to tisti trenutek, ko vidim na njenih ustnicah nasmeh? In ko mi reče: »Si prišla k meni, vesela sem te. Vem, ti ne pozabiš name in vidim, da tudi drugim pomagaš.« Večkrat mi pravi: »Meni je lepo, ko si ob meni, kaj pa ti, ko si sama? Kdo ti bo podal roko? Jaz imam tvojo.« Razmišljam – še vedno ima skrb za drugega. Hvala ti Vanda.

Demenca

Vanda se je zaradi svoje bolezni morala preseliti na bolniški oddelek. Tudi z očmi ima težave. Vid ji je v kratkem času zelo opešal in potrebuje pomoč pri hranjenju. V sobi je še z eno gospo, ki pa ne vstane iz postelje. Če je le mogoče, pridem k Vandini dvakrat na dan. Kadar ne utegnem, pridejo na pomoč svojci. Počutim se, kot da prihajam v bolnišnico. Spoznavam nove oskrbovance. V jedilnico prihaja vsak dan sedem gospa. Z njimi se redno srečujem in se veliko pogovarjam. Pripovedujejo mi o svojem življenju, otrocih, vnukih, boleznih in radostih. Vsaka v sebi nosi svojo zgodbo.

Nekoč se je izza mize oglasila majhna gospa in hitela pripovedovati negovalki, da je majhna in zelo malo je. Prosila je, naj ji daje manj na krožnik. Gospa res malo pojé, toda njene roke so onemogle in ji je treba pomagati. Nato se je obrnila k meni in mi rekla: »A, vi ste pa novi?« In ko sva se malo pogovarjali, mi je povedala, da je imela dva kužka, eden je bil Ajči in drugi Boni. Prvi je bil bel in drugi črn. Bila sta pudlja. »In kje sta sedaj?« jo vprašam. »Ja, ... doma sta.« Še vedno so njene misli pri kužkih.

Zraven nje sedi na vozičku sivolasa gospa, bolj zaprta vase. Ko sem jo kaj vprašala, mi je rekla: »Rada poslušam, govorim pa bolj malo.«

Vendar se je tudi ona odprla. Povedala je, da je živela na manjši kmetiji. Pri hiši so imeli prašička, ga redili in pozimi so bile kolone. »Veste, to je bil takrat praznik. Ko so v našem sadovnjaku zorele slive, sem jih pridno nabirala in vozila na ljubljansko tržnico. Veste, kupci so hitro ugotovili, da so moje slive najboljše in tako je bila moja košara kmalu prazna. Vidite, sedaj sem stara in onemogla, hrbtenica se je ukrivila in ne morem hoditi. Tu sem dobila invalidski voziček in negovalke za vse poskrbijo. Imam tudi svojce, ki me večkrat obiščejo in mi polepšajo te dolge dneve. Veste, težko je bilo, ko sem se odločila za Dom, a drugače ni šlo. Sprejela sem tudi to in dobro mi je.«

In Vanda? Njej zažarijo oči, ko me zagleda. Že sluti, da se bo nekaj zgodilo. Če je vreme ugodno, greva radi na sprehod. A pridejo hladni in turobni dnevi, takrat ostaneva v domu. Sprehodiva se po hiši. Veliko se pogovarjava in obujava spomine. Ko so bili dolgi zimski dnevi, so k nama v jedilnici prisedle tudi druge gospe. Brala sem jim kratke božične zgodbe. Takrat je morala biti popolna tišina. Ni prijetno, če kdo klepeta. Vanda se je takoj oglasila in jih mirila.

Nekega dne je v jedilnico vstopila negovalka in nas opazovala. Na mizi je bila potica, ki sem jo spekla. Ponudila sem tudi njej.

Nato pa je rekla Vand:

»Gospa Vanda, ali bi vi meni dali vašo Nevenko?«

»To pa ni mogoče, ona je moja!«

»A tako, potem pa ne bo nič.«

»Ne, nič ne bo!«

»Če je tako, pa grem po večerjo.«

Po večerji gospe dobijo še zdravila in nato sledi počitek. Ekipa negovalcev poskrbi za oskrbovance.

Midve se posloviva in zapustiva jedilnico. V sobi urediva, kar je potrebno in Vanda gre v posteljo. Še poljub za slovo. Obrne mojo glavo in me poljubi še na drugo lice. Vedno pa vpraša: »Ali jutri prideš k meni?« »Da,« rečem. »Veš, te bom čakala.« In potem so na vrsti besede, ki mi jih vedno pove: »Hvala ti za vse. Toliko narediš za menel!« Dvigne roko in mi še pomaha v pozdrav. Vanda lahko noč. Tudi meni je lepo.

Odkar je moja zlata deklica v Domu, opažam, da je število uslužbencev zelo upadlo. Nič ni prijazno, ko vidim po hodniku negovalko, ki težko hodi zaradi bolečin v križu. Bolečine so tako močne, da solze polzijo po obrazu kar same od sebe. In temu sledi dolga bolniška odsotnost. Nekaj nas je prostovoljcev, ki prihajamo k našim dragim, da jim priskočimo na pomoč, njim in tudi uslužbencem. Kadar si s temi oskrbovanci za isto mizo, ne moreš mimo, ne da ne bi temu ali onemu ponudil roko. Odpelješ ga v sobo, naliješ steklenico vode ali narediš še kaj drugega. Večkrat, ko odhajam domov, slišim negovalko, ki mi pravi: »Hvala vam!«

Vsako leto je evropski dan demence. Tudi v Ljubljani so na ta dan posvetili pozornost tej bolezni. Ugotavljajo, da vedno več mlajših ljudi zboleva za to neprijazno boleznijo. Bila je topla jesenska sobota in z Vando sva šli v Tivoli, kjer je bilo zborna mesto. Pozdravne nagovore so imeli strokovnjaki, srečanja pa se je udeležil tudi župan mesta Ljubljane. Župan je stopil tudi do Vande in ji podal roko. Izmenjala sta nekaj besed. Nato smo krenili proti magistratu in v preddverju magistrata smo imeli še zakusko. Po končani prireditvi sva se sprehodili po ljubljanski tržnici. Ogledovali sva si obilico zelenjave in sadja. »Ali vidiš te čudovite barve, ki tako vabijo?« je rekla. V Domu sem povedala, da se bova vrnila šele na večerjo. Ta dan je bila Vanda moj gost. Domov sem jo povabila na kosilo. Po kosilu je počivala, nato sva se pogreli na sončnem balkonu. Imeli sva še dovolj časa, zato sva se odločili še za potep po mestu. Opazovali sva turiste, kako hitijo fotografirati znamenitosti našega mesta. Spomnila sem se dogodka, ki sem ga slišala po radiu. Pred leti sta bila v Ljubljani na poročnem potovanju mladoporočenca. Nad mestom sta bila tako navdušena, in ko se jima je rodila hčerka, sta ji dala ime Ljubljana. Z Vando sva imeli pravi športni dan.

Demence se je včasih pojavljala pri starejših ljudeh, zdaj pa se starostna meja spušča že proti petdesetim letom. Strokovnjaki pravijo, da zdravil še ni. Ljudje z demenco bi potrebovali vsaj šest do osem spremljevalcev. Bolezen se tiho prikrade in ljudje postajajo negotovi vase, postajajo

zaprti, ne želijo se pogovarjati, posedajo v raznih koticah, v njih se pojavlja strah, depresija, potrebujejo dovolj časa, da zaupajo osebi, ki jih spremlja. Ko sem se začela srečevati s to boleznijo, sem v knjižnici poiskala gradivo in se začela izobraževati. Po nekaj letih sem svoje znanje nadgradila z udeležbo na ciklusu predavanj, ki jih je organiziralo društvo Spominčica.

Predavali so nam strokovnjaki psihiatrične stroke. Pridobila sem znanje z zdravstvenega področja, s področja prehrane, fizioterapije, sociale ... Za zaključek nam je svojo izkušnjo povedala novinarka Neva Železnik. Napisala je knjigo o svoji dementni mami z naslovom Adijo, grem domov. Delo z dementnimi ljudmi je zelo zahtevno. Zaželeno je, da se vključujejo prostovoljci in umirjeno pristopijo do bolnikov ter se jim posvetijo z ljubeznijo. S tem veliko pomagajo svojcem, da se nekoliko razbremenijo, saj so tudi oni samo ljudje, in če nimajo pomoči in opore, prehitro omagajo. Gospa Neva Železnik je priporočala sorodnikom takih bolnikov, naj si pomagajo tako, da poskrbijo za svojce in jim poiščejo Dom.

Darila, ki so mi drag spomin na Mašo in Vando

DELLO
26.3.2005
A.9

Marjan Pogacnik 1920-2005

Orfej grafične poezije

Profesor Marjan Pogacnik je bil velik umetnik, ki je vse v svojem življenju sprejel in očarljivo umetniško izpeljal in bil vedno in povsem prisoten kot dočeta sodelovalec in igrač. Vsega njegova umetnina je vzkli iz resnične zgotovitve srca, a se je razrasla v univerzalnost, ki ni poznala ne prostorskih ne časovnih omejitev.

Doma je bil celo v največjih davilavah, ki mu jih je simboliziral rožni simbolizem. Biznasa znati praviloma Oriens. Obesem pa je bil zapleten varuh siroveca, ki je nerazdružno povezal skrajno preostanost in pljuško domoljubnost. Na svet je gledal kot čuječ opazovalec in v vsaki okoliščini iz razdalje, ki je celo slišanemu predmetu prinašala veliko človeško dostojanstvo. Sproščilo svojih grafič je uporabljal kot najimamimje medčloveško voz, ki prinaša vsem ljudem nene postavitve in jim naklonjeno ponuja roko.

Njegov pogled je arhaičen in nadržanosti, ki jih je strah in mautale iz očišča človeka. In, in je zmogel iz žalosti in bolečine ljudi in živati skati ljudem ustvarjalni vtik, kot ki ga usajala njegove rjaki pila, letala pouca napredu. V redno jedkanje je mal zapestje regner človeka, ki na postala čista lirika in glaba, njova poezija je tako lirika in plamenita, da dobiva pečat poljubnosti. Ustvarjal je čit umnik, karer v lepoto, ki tika svoj kosmos kot versanostni ritmik. Pri tem pa mu je bila v svoji ljubeči predložiteljstvo v oddoljno oporo njegova Madona, življenjska spodbuda umetnika Bogomila (Dobrota) Pogacnik.

Pogacnikova umetnost je vseživljenska ljubeča, v kateri je ustvarjal lebdela svet, v njem je poveličano človeško bespevanje, če posebej pa velična voga dobrota, nabojnega in nesopnega. Oprijela so jo spominja o človeki najpovprečnejši, njeno nastajajoča je bilagjalni spomin na dovtik in biser v običajni kompi. Umetnik je bil vse povečen umetnost, v kateri pa bil najino povezan že od otroštva, ki ga je pridviljal v spodobnem nika v velicosnem sročem Janzom Zornasom, prvim avtorjem Narodne galerije in ancom umetnikom. Za kot dočeta je nastajalo vodil oblikovalec po galeriji in v človekoma vse ustvarjalne kulture salone, tako je nastal čit za najbolj prirovočevanje ljubiteljska trideseta let, katerih obeti je pritegala anoreča voga.

Marjan Pogacnik je bil slovenski Orfej grafične umetnosti in do zadnjega skrajno živ in kritičen, otroško gredan in skrajno otreven duha, ki se je hotel biti osem na jasnem, obesem pa se je razveljal skirovostnosti voga. Ker se je v otroštvu vozil v bogati kočiji, zatem pa je po dokončan bankrota doživljal največjo revščino, je spoznal življenje v nobi strani in vse razumel in sprejel, razen človeške groboti. Ki se je v daleč umnik. Nikoli ga ni zamisljal vrtje, ampak je povod ikali le globlino in prisotnost čira umetnosti, v kateri je odlični umetnikovega pritegovalec poraja umetnosti, v kateri je odlični umetnikovega pritegovalec. Dva zadnjega pa je ostrelvala lepota, pri tem pa se je, čuteč ljubečost svojega rabobnega srca, nenehno baloval za vsem igračem, a je življenjski silovni opazje, ki igraje svetle barvosti njegovih lirskih umetnosti.

Zaupaj je, da bo v svojim miznu novo življenje preostli vse ugledno in pomiljeno, zato je iskralni po izvrem likovnem prizemni konceptu avtorstva in iskralni je v grafični izrečno narvalni silberno prinočje v prisprijeli izrazni obsega pa se je zgolila silberna prinočje in silberne silberne preostli, ki ni preostli nagorajni silberno dojemljivo in vrtajajo oravaj dojemljivo. Ka gripaj je v čipkato ankorčnost in v postojnosti hali voga le sam poredni na svojem najpovprečnejšem kompi. Srečno post, menim, pa tudi poredni.

Marjan Pogacnik
Kmalu po njej je pred slikarstvom dobitnik umetnostno zgodovino, njegov umetniški slog pa se je rodil, ko je bil v svoji mi grafkami leta 1954 izpoma sprejet na berlinski beniale, in je odlej vse čas samo narvalič. Četudi je sam nered nastavljal, ko ga odkrival po svetu. V občih ameriških, anglaških in drugih pricov je obveljal za največjega grafika v evropski državi kot namoknega svetovnega mojstra ga je obkraljeval tudi Fedorov Žreč. Odklona je bil na avtorstvo bi ostali in bi vpljoten v oredni galerijski zbirke, doma pa je prejel tudi Fedorovo in Jakobčev nagrado. Sile leta 2002 je zbra dostopna življenjski spje da se postajni retrospektivi razstavi in ga zasajal v avtorje Narodni galeriji kot vnesta svojega otroka.

Pogacnik je ostal vse življenje vrtični umetnostni igračevnik in Bloud, pri čemer je bil njegov močli prirovočevanje dila velicosnega ljudskega izročila. Njova življenjska sp-

Moji interesi

Univerza za tretje življenjsko obdobje

Vpisala sem se na 3. univerzo k profesorici Dušani Findeisen. Naslov njene teme Moji starši so stari, me je takoj pritegnil. Že drugo leto hodim na predavanja in izpopolnjujem svoje znanje. Profesorica se ukvarja s staranjem v Evropi. Iz prve roke dobivamo informacije, kaj strokovnjaki pripravljajo za našo prihodnost.

Lani me je pritegnila še ena tema, in sicer Transakcijska analiza. In kaj nam lahko transakcijska analiza pove? To je metoda, ki nam pomaga k boljšemu razumevanju in analiziranju nas samih in drugih. Gre za transakcijo ali izmenjavo. Utemeljil jo je psihoterapevt Eric Berne v petdesetih letih prejšnjega stoletja. Dolgo časa je živel v Ameriki. Odšel je v Evropo in se posvetil vojnim veteranom. Ta strokovnjak se je poglobil v človekova čustva. Čustva prinesemo s seboj na svet in nas spremljajo vse življenje. Pomembno je znati zaznavati svoja čustva in čustva drugih, zlasti ostarelih ljudi, ko se srečujem z njimi. Seznanjali smo se tudi s strahom.

Ko sem šla z Vando nekega zimskega dne na Ljubljanski grad in se je začelo mračiti, me je med sprehodom večkrat vprašala: »Ali je tebe kaj strah?« Povedala sem, da ne. Ona pa je priznala: »Veš, če bi bila jaz tu sama, bi me bilo strah.« Potem me je prosila, naj ji dam roko. Stisk moje roke ji je ponudil varnost. Že sam pogovor o tej temi jo je utesnjeval. Opazila sem, da v Domu, kjer biva, na tem oddelku zgodaj prižgejo luči.

Nekoč sem prišla k Vandi na obisk, poleg nje pa je bila v sobi še druga gospa. Opazovala naju je, kako sem Vando pozdravila in objela. Takrat si je tudi ona zaželela objema in dotika. Vprašala me je: »A mene ne boste nič objeli, tako kot ste vašo mamo?« Objela sem jo in v zahvalo dobila lesk v njenih očeh in na ustnicah nasmeh. Ja, zelo pomembno je, da si pozoren do drugih, do vseh, ki so v tvoji bližini, da te začutijo. Potreba te gospe po objemu mi je povedala, da so ljudje osamljeni, da si želijo bližine, pogovorov, prijaznega pogleda.

Mojo prijateljico držim za roko, ne da bi se kaj pogovarjali, najin stisk vse pove.

Geografija

Tik pred koncem mojega službovanja sem šla nekoč na predavanje k geografiji. Bilo mi je všeč in sem ostala. Poslušam predavanja dr. Jurija Kunaverja. Znan je tudi kot jamar. Seveda pa naša predavanja niso samo v učilnicah. Lahko rečem, da smo si Slovenijo že zelo dobro ogledali. Tako na površini kot tudi pod zemljo.

Lepote narave so neizmerne. Na mene vedno naredijo velik vtis jame. Kapniki, ki krasijo svet pod zemljo, ustvarjajo prečudovite skulpture. Zanimivo, da so večkrat naleteli na prekrasne jame, ki

niso bile nikoli prej odkrite, ko so gradili avtoceste. Trase se ni dalo spreminjati, zato so strokovnjaki fotografirali te čudovite kapnike in jamo zaprli. Danes se vozimo po cesti, ne da bi vedeli, kakšen biser je pod njo.

Tu so še reke, ki tečejo skozi jame, in ko pridejo na površje, dajejo čar naši deželi. In tu so še prečudovita jezera in zdravilni vreli. Ob vseh naravnih lepotah, ki jih imamo, pa smo premalo ozaveščeni in večkrat opazimo odpadke na nepravem mestu.

Občasno profesor Kunaver povabi tudi kakega drugega strokovnjake. Lansko leto smo poslušali predavanje gospoda Lenarčiča. Znan letalec, fotograf, raziskovalec, okoljevarstvenik in še in še. Predavanje je bilo izredno zanimivo, poučno in slikovito. S potovanja je prinesel veliko podatkov o podnebjju, veliko fotografij in dogodkov, ki so se mu zgodili na poti. Pripovedoval je, kako se mu je pokvarilo letalo, ki ga ni mogel popraviti, in je potreboval strokovno pomoč, kako se mu je potem zlomilo še krilo na letalu. Z sodobno tehniko je iskal pomoč in dobival navodila preko računalnika. Rekel je tudi, da je včasih prišel v hudo stisko. Ko letiš tako visoko v različnih vremenskih razmerah in si toliko dni sam, prideš v krizo. Ob strani so mu stali ljudje s celega sveta. A nekega dne mu je v pravem trenutku priskočil na pomoč neki Nemec, ki ga je preko interneta spodbujal in mu dajal moč, da je premagal kritične trenutke.

Minilo je že nekaj časa, ko nas je profesor peljal na ekskurzijo v Dolžanovo sotesko. Pred kratkim pa smo o njej poslušali strokovnjaka za geologijo, dr. Matevža Novaka. Dolžanova soteska je edinstveno nahajališče okamnelih ostankov morskih živali in rastlin iz starega zemeljskega veka. To je naravni spomenik. Območje je zavarovano in ni dovoljeno odkopavati in odnašati kamenin. V Dolžanovi soteski se zelo lepo vidi, kako so se nalagale kamnine iz obdobja mlajšega paleozoika, stare okoli tristo milijonov let. Te plasti si lahko predstavljamo kot liste debele knjige, v kateri je zapisana čudovita zgodba o nenavadnih živih bitjih, ki so živela nekoč v morju na tem območju.

Na ekskurzijah imamo navadno krajevnega vodiča, ki nam veliko pove o kraju in okolici. Vse se prepleta z geografijo in zgodovino. Tako hitro opazimo v cerkvi, kakšen je marmor in kdaj je bila stavba grajena. V glavnem so objekti iz časa baroka in gotike. Profesor nas vedno odpelje na takšne točke, da nam lahko pokaže, kaj se skriva v plasteh gora, opozori nas na kakšen kamen, ki so ga uporabili za to ali ono stvar. Odpelje nas tudi v tujino. Navadno si ogledamo še kakšen muzej. Kjer koli smo, ugotavljamo, kako izredno lepa je naša Slovenija. Profesor nam pogosto reče, da bo zelo vesel, če bo hotel kdo, ki ve za kakšno zanimivost ali posebnost, dopolniti njegova predavanja. In tu pa tam se to tudi zgodi.

Vse to znanje, ki ga pridobivam iz leta v leto na 3. univerzi, prenašam naprej. Moja Maša je bila vsak teden na tekočem, kaj se je dogajalo pri geografiji. Če se je kdaj zgodilo, da nisem mogla iti na predavanje, me je pogledala in v hecu rekla: »A tako, zdaj sem pa prikrajšana za eno predavanje.«

Zaupni telefon

Pred nekaj leti sem slučajno imela v roki prilogo Dela Ono in prebrala, da kdor želi postati član društva Zaupni telefon, se lahko prijavi. Odločila sem se in začelo se je izobraževanje. Zelo veliko je bilo učenja in predavanj, seveda pa so želeli, da tudi sami izpopolnujemo svoje znanje iz knjige in različnih drugih predavanj.

Značilnost našega telefona je, da smo na voljo 24 ur. Tistega, ki pokliče, poslušamo in mu ne dajemo nasvetov. Do odločitve mora priti sam. Ne kličejo pa nas vedno samo ljudje, ki nosijo v sebi bolečino, čeprav ti prevladujejo. Zelo lepo je slišati, ko je na oni strani žice kdo vesel: »Veste, postala sem babica, to veselo novico sem morala nekemu povedati. Trenutno ni nikogar pri meni, da bi lahko podelila veselje. In tu ste vi.« Takrat tudi tebe preplavi občutek sreče. In tako prihajamo ob določenih urah za pisalno mizo, kjer nas čaka telefon in prisluhnemo tistemu, ki se nam zaupa.

Včasih tudi mene prizadene boleča zgodba neznanca. Ni pa dobro v sebi premlevati njegovo bolečino še doma. Takrat lahko tudi moja roka seže po telefonu in pokličem lahko vodjo, ki je strokovnjak na tem področju. In tako naš telefon zvoni že 16 let.

Fotografija

Moj hobi je tudi fotografiranje. Imam kar lepo zbirko fotografij. Več let sem počitniške slike zlatih deklet presnela na CD, zraven pa priložila še svoj dnevnik in to je bilo moje novoletno darilo za Mašo, Vando in njune otroke. Ljubši od CD-jev pa so mi še vedno klasični albumi. Tudi Maša in Vanda si lažje pogledata fotografije na papirju.

Zato sem se odločila, da bom izbrala najlepše slike in naredila album za Mašo. Želela sem ga končati do Mojčinega rojstnega dne. O tem ni vedel nihče. Tisti dan sem dopoldne Maši prinesla velik album. Povedala sem ji, da sem ga naredila zanjo, vendar sem prepričana, da ga bo poklonila Mojci za rojstni dan. Bila je ganjena. Fotografij zaradi slabih oči ni dobro videla, zato sem ji pri vsaki sliki razložila celo zgodbo. Imela sem občutek, da jih celo vidi, tako se je vživela. Mojca je bila presenečena in zelo vesela. »To bo najlepši spomin na mamo. V vseh letih nismo naredili toliko fotografij, kot ti v enem. Tu pa je zbranih več kot deset let. Hvala ti, za najlepše darilo.«

Enak album sem naredila tudi za Vando in vem, da bo svojcem v trajen spomin.

Moje ustvarjanje

Belokranjska pisanica

Ko sva se soprogom vselila v najin dom in sem stopila v jedilnico, sem dobila preblisk: tu, na tej mizi mora biti delček Bele krajine. Rada sem imela ročno delo, zato sem začela s tkaničenjem prtov. Šele čez dolgo časa sem se lotila učenja izdelovanja belokranjske pisanice.

Kupila sem knjigo Dušice Kunaver Pisanica rdeča. V njej so navodila in vzorci, ki se uporabljajo. Zdaj sem potrebovala samo še lepa svetla jajca, pisač, čebelji vosek, svečo, nad katero sem ga topila, ter rdečo in črno barvo. Jajce je bilo treba najprej umiti, nato narediti na obeh straneh luknjice in izpihati vsebino ter ga še enkrat umiti z notranje strani. Za začetnico to ni bilo tako preprosto, kot sem mislila, da bo. Roka se mi je tresla, črte niso bile enakomerne, bile so debele, vosek se je razlival, barve niso lepo prijemale. Skratka slabo. Nato sem si rekla: vaja dela mojstra in začela trenirati. Najprej sem risala črte in roko sem čez čas umirila. Potem sem se naučila pravilno držati pisač, da ni bilo več zalivanja. Potem pa barve – iskala sem pravi rdeči odtenek.

Pisanice so bile vsako leto lepše. Držala sem se pravil, ki so zapisana v literaturi: poslikava na jajcih so geometrijski liki, črte, trikotniki, srca, pike, črtice. Od rastlinskih motivov je značilna belokranjska »steljica«. Uporablja pa se samo rdeča in črna barva. Ko sem vse to osvojila, sem se lotila še pisanja po jajcu. Besedila so lahko nabožna, npr.: Vesela aleluja! ali ljubezenski verzi, npr.: Rada te imam, ti pisanico dam! Ali: Ne gledaj u jaje, nego ume, ki ti ga daje.

Ko se zdaj lotim dela, si najprej zamislim osnovni ornament. Po jajcu rišem in že vem, kaj bom ustvarila. Vem tudi, kje bo ostalo jajce belo. Zato določene ploskve že zapolnim z voskom. Ko naredim ornament, lahko jajce potopim v rdečo barvo. Zdaj se uporabljajo industrijske barve. Jajce se obarva rdeče samo tam, kjer ni bilo povoskano. Nadaljujem z voskanjem še po tistih ploskvah, za

katere želim, da ostanejo rdeče. S tem preprečim dostop črne barve na te ploskve. Ko je to končano, potopim jajce še v črno barvo. Ta način poslikave pisanic se imenuje batik tehnika ali drugače: prekrivanje barv.

Zdaj sledi odstranjevanje voska. S fenom ga segrevam in odstranim s papirnato brisačo ter pisanico obrišem. Prikažejo se ornamenti, ki sem jih narisala. Pisanici dodam še malo leska. Na vato kapnem malo olja in jajce premažem. Včasih so to delali s slanino. Na koncu moram še zakriti luknjice na pisanici, ki so nastale pri izpihovanju. Vzamem svetlo rdečo volno, iz katere naredim še cofek, ki ne sme biti velik, le toliko, da zakrije luknjico. Uporabim šivanko, ki mora biti tako dolga, da gre skozi jajce. Naredim še vozec in pisanica je končana.

Belokranjska pisanica pa ni samo belo-rdeče-črna. Lahko je samo belo-rdeča in tudi samo belo-črna. Ustno izročilo pravi, da so v času velike revščine, ko ni bilo ne denarja ne hrane, ljudje hoteli imeti za veliko noč vsaj pisanice. Odločili so se, da bodo samo belo-črne.

Danes za poslikavo pisanic uporabljajo različne umetne materiale. Za belokranjsko pisanico pa je značilno, da se riše po kokošnjem jajcu, uporablja se čebelji vosek in ogenj, nad katerim segrevamo vosek.

Včasih so bile pisanice najbolj zanimive v času velike noči. Velikonočni ponedeljek je bil dan za obiske in veselje. Mladi so radi v narodni noši zaplesali kolo. Dekleta so na notranji strani predpasnika imela skrit žep, v katerem je bila pisanica, ki so jo izdelale same in jo poklonile svojemu dragemu. To je bilo sporočilo: všeč si mi. Se bo kaj spletlo med njima? Vedno ni šlo tako hitro, saj so bile dekleta kdaj tudi zavrnjena. Toda življenje je šlo naprej v upanju, da bo naslednje leto drugače.

Lepoto belokranjske pisanice je odkril Božo Račič, ki je leta 1919 nastopil službo v Adlešičih. Bil je tako navdušen, da je dekleta in žene zelo spodbujal k tradicionalnemu ustvarjanju pisanic. Najlepše je odkupoval. Iskal je tudi stare motive. Ti so bili sestavljeni iz geometrijskih likov, ki so glavna značilnost belokranjskih pisanic. Leta 1920 je bila v Ljubljani prva razstava belokranjskih pisanic. Bilo jih je kar sedemsto.

Danes predstavlja pisanica več kot le velikonočni simbol ali darilce. Cenimo jo kot izdelek domače obrti, ki izhaja iz narodove tradicije.

Delavnice in razstave

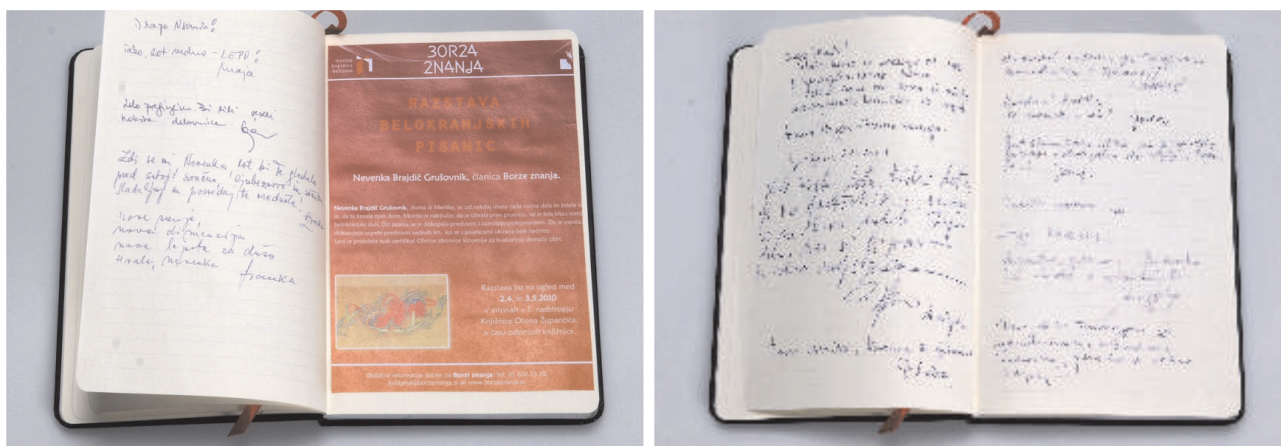
Že nekaj let vodim delavnice o izdelovanju pisanic v Slovenskem etnografskem muzeju. Prihajajo otroci, večinoma v spremstvu s starši. Tudi starejši radi pridejo. Pripravim mizo, na kateri je vse, kar bomo potrebovali za delo. Nato razložim, kako se bomo lotili izdelovanja pisanice. Potem začnemo ustvarjati. Lepo je gledati otroke in mamice, ki bdijo nad njimi. Na jajcu nastajajo črte, pike, rožice, tudi svoje ime radi napišejo. Otroci čakajo, kaj bo prišlo iz sklede z barvo, v katero so potunkali jajce. Medtem ko čakamo na pobarvano jajce, se naučimo narediti cofek. Z njim bomo pozneje zakrili luknjici na jajcu. Jajce nato vzamejo iz rdeče barve, zakrijejo ostale ploskve in ga potopijo v črno barvo. Nastopi trenutek, ko vzamemo v roke fen in s toplim zrakom segrevamo vosek. Na jajcu se prikaže risba. Pisanica dobi še lesk, vstavimo cofek in na mizi je porisano jajce. Veselja med otroki ne zmanjka.

A vedno ni tako. Zaradi krhke lupine in nekoliko nepazljivosti se pisanica hitro razbije. Nasmeh izgine, včasih pritečejo tudi solze. Da omilim bolečino, poklonim učencu pisanico, ki jo prinesem s seboj.

Lani sta se delavnice udeležila brat in sestra že tretjič. Povedala sta, da rada ustvarjata in bosta gotovo prišla tudi četrtič. Tudi šestletna deklica je bila ponosna na svoj izdelek in spraševala, kdaj bo lahko spet prišla. Pred leti je našo delavnico obiskal etnolog, dr. Janez Bogataj. Navdušilo ga je zanimanje otrok za izdelovanje belokranjske pisanice. Naredil je nekaj posnetkov in rekel, da jih bo z veseljem pokazal tudi v Ameriki, kamor se je takrat odpravljal.

Pisanice delam tako rekoč celo leto. Zbiram jajca, jih izpiham in operem, da so pripravljena na nov ciklus ustvarjanja. Rada poklonim svoj izdelek tistim, ki znajo ceniti domačo obrt. Podarila pa sem ga tudi novorojenemu otroku – za srečo. Marsikdo je odnesel moje pisanice tudi na drug kontinent, kjer so se jih razveselili zlasti izseljenci. Spominjale jih bodo na domovino. Z veseljem so jih sprejeli tudi v prekrasni trgovinici, obdani s Plečnikovem pohištvo, in jih razstavili v eni izmed vitrin.

S pisanicami sem razveselila tudi Mašo. Prinesla sem jih v Dom in na njeni postelji naredila razstavo. Pogled na množico poslikanih jajčk je bil res čudovit. Jemala jih je v roko in jih z lupo pozorno ogledovala. Vesela je bila moje pozornosti, pa tudi tega, da skrbim za domačo obrt. Da, to me veseli in tudi bogati. Tako se moje ustvarjanje nadaljuje.

Leta 2008 sem pridobila certifikat Obrtne zbornice Slovenije za kvalitetno domačo obrt. Razstavljala sem v galeriji Nataše Prestor v Lazah, v galeriji Vodnikove domačije v Ljubljani, na Trubarjevi domačiji na Rašci, v Knjižnici Otona Župančiča in v galeriji Okviri v Ljubljani.

Delavnice o izdelovanju pisanic pa sem imela v Lazah, v Logatcu, v Knjižnici Otona Župančiča, na Budnarjevi domačiji v Zg. Palovčah nad Kamnikom, v galeriji v Kranju, v Waldorfski šoli, na Ukrajinskem veleposlaništvu v Ljubljani in že osemkrat v Slovenskem etnografskem muzeju.

Še nekaj o Beli krajini

Na oni strani Gorjancev se razprostira čudovita Bela krajina. Dežela, obdana z brezami, steljniki in nekoč posejana z lanom. Vse te naravne danosti so bile osnova za razvoj domače obrti. Iz lanu je nastajalo domače platno za izdelavo oblek, rjuh, prtov ... V belokranjski dediščini ima posebno mesto pisanica, saj se je njena tradicija ohranila vse do danes.

V Beli krajini so trije večji kraji: Metlika, Črnomelj in Vinica – rojstni kraj pesnika Otona Župančiča. Tudi tu se je nekoč razvijala industrija in ljudje so si opomogli, si gradili hiše, obdelovali njive in gojili vinsko trto. Recesija je zdaj prizadela tudi te kraje. Industrije je ostalo zelo malo. Veliko ljudi je brez dela.

Nekateri so se usmerili v turizem in privabljajo goste na razne prireditve. Zelo znani sta vinska vigred in jurjevanje. Turiste postrežejo z dobro metliško črnino in na mize prinesejo belokranjsko pogačo. Na teh prireditvah se peče odojka in jagnje. Reka Kolpa pa gostom ne ponuja samo kopanja in poležavanja na bregovih, ampak tudi možnost za rekreativni oddih. Lahko čolnarijo, se vozijo s kajaki ali kanuji, gredo na rafting ali pa v reko vržejo trnek.

Belokranjska anekdota

Ko je vladal cesar Franc Jožef, je bila njegova dežela tako velika, da ni nikoli prišel v Belo krajino. V tem času je bila v Beli krajini tako velika revščina, da so bili ljudje brez hrane. Nekega dne so se zbrali mestni možje v Metliki in se odločili, da tako ne gre več naprej. Dogovorili so se, da bodo šli osebno na Dunaj k cesarju Francu Jožefu. Prišli so na Dunaj. Po večerji so šli v sobo, da bi legli k počitku, a nastopila je težava, kako ugasnit luč. Pihali so in pihali, a luč ni ugasnila. Nato se je eden domislil in na luč obesil škorenj. Kako je to šlo, niso povedali. Naslednji dan so se praznje

oblekli. Oblačila so bila narejena iz domačega platna. Ob določeni uri so prišli k cesarju. Razložili so mu svoje težave, s katerimi se spopadajo doma. Cesar jih je poslušal, prikimal in razmišljal. Ugotovil je, da mora biti res hudo, kajti če pridejo na Dunaj v gatah (spodnjicah), pomeni, da so pa res revni. (ustno izročilo)

Za konec

In morda me bo kdo vprašal, kaj pa ti narediš za sebe? Poskušam čim bolj redno obiskovati telovadne ure, da moja hrbtenica vzdrži ure sedenja ob izdelovanju pisanic. Rada obiskujem gledališča in tu pa tam grem na krajše počitnice.

Imam pa tudi srečo, da se v bloku, kjer stanujem, dobro počutim. Ob sebi imam čudovite sosede. Ko sem potrebovala pomoč, so mi pomagali. Pomoč je vzajemna. To mi daje občutek varnosti. Naše nadstropje malo izstopa. Vsako leto decembra organiziramo srečanje. Tu je pet stanovanj in krožimo. Vsaka gospodinja vedno nekaj pripravi. Sem smo se preselili, ko smo bili mladi. Hiša je bila polna otrok. Sedaj so že ti otroci postali starši in v naš blok prihajajo vnuki k babicam in dedkom. Med nami je bila nekoč tudi Maša. Po njenem odhodu v Dom je nismo pozabili. Vsako leto sem ji prinesla našo skupno voščilnico.

Tako, moja zgodba se končuje. Leta, ki jih preživljam v pokoju so bila in so še zanimiva. Vesela sem, da se še vedno lahko izobražujem in da me toliko stvari zanima: pravijo, da je radovednost znak mladosti. Dano mi je tudi, da imam v sebi moč pomagati drugim, da lahko nekemu ponudim svojo roko. To me izpolnjuje, mi daje smisel in pomeni večkrat povrnjeno pomoč meni sami: mi daje upanje, ki je čudovita stvar.

Od rdečih sandalov do pisanic

To sta mejnika, ki določata razpon spominskih izpovedi *Moje življenje, moj svet*, ki jih je napisala Nevenka Grušovnik. Rdeča barva je tista, ki povezuje mladostne želje z ustvarjalnostjo v zreli dobi. Te barve so bili v celoti sandali, ki jih je kot deklica zelo želela in jih tudi dobila. Rdeča pa je tudi partnerica črni v poslikavi pisanic. In kot je rdeča tista barva, ki poživlja in gladi gube raznovrstnih neprijetnosti, je s črno povezano marsikaj človeku neprijaznega. Tako sta mejnika izpovedi lahko tudi simbol življenja, v katerem se zaželeno in prijetno menjuje z neugodnimi trenutki, dnevi ali še daljšimi obdobji.

Izpovedi Nevenke Grušovnik so kot drobne kroglice na ogrlici, enkrat rdeče, drugič črne, iz vseh pa sijeta toplina in avtoričina ljubezen do življenja, ki je ne hrani le zase, temveč jo blagohotno razdaja v svojem okolju. Ta se kaže v izjemnih naporih pri premagovanju vrste ovir tako na njeni poti pridobivanja izobrazbe kot zlasti v brezmejni skrbi za življenjskega sopotnika, ki je bil na invalidskem vozičku. Delala je skoraj čudeže, ko je našla vse mogoče načine za premagovanje različnih ovir, da je njen mož postal diplomirani pravnik in dejaven v svojem poklicu. Predvsem pri premagovanju prostorskih ovir pa sta skupaj dosegla marsikaj za dobrobit vseh, ki so gibalno ovirani. Sama pa je morala premagovati bolečo praznino po soprogovi smrti.

Pa se ni predala malodušju, temveč je je s svojo človekoljubno pozornostjo pomagala bogatiti in lepšati življenje dvema starejšima prijateljicama, eni na invalidskem vozičku. Iz opisov mnogih srečanj z njima, ko jima je z izvirno domiselnostjo približala bodisi slovenske zgodovinsko zanimive kraje in ustanove, bodisi zgolj lepoto narave v vseh štirih letnih časih, se kar sama iz sebe zariše barvita podoba jeseni življenja – ob avtoričini težnji, da bi jima prijazno zapolnila vsakdanjik.

Katero koli kroglico v tej ogrlici spominov si pobje pogledamo, iz vsake veje duh sočutja, ljubezni in želje po podpori vsakomur, ki se znajde v težavah; avtorica se sama izobražuje, da lahko še izdatneje pomaga drugim, če drugače ne, po SOS telefonu. K širini njene ustvarjalne poti sodi tudi tisto, kar je najprej delala za svojo dušo in v spomin na svojo rodno Belo Krajino, kasneje pa je začela svoje izkušnje prenašati na mlade rodove: kako se delajo pisanice od A do Ž. V pisanicah se na beli podlagi v različnih oblikah poigravata rdeča in črna barva. Tudi črne pikice in črtice izražajo tisto, kar sicer velja za rdeče – če pride od Nevenke Grušovnik.

Dr. Maca Jogan

Vitrinska razstava: Slovenski etnografski muzej, april 2014

Publikacija: avtorska besedila *Nevenka Grušovnik Brajdič*, fotografije in predmeti iz zasebnega arhiva avtorice in arhiva SEM; foto predmetov *Marko Habič*; mentor in priprava *Sonja Kogej Rus*; tehnična pomoč *Domen Uršič*. April 2014